

* čeština
doma a ve světě *

1 / 2000

ČEŠTINA

DOMA A VE SVĚTĚ

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny
v rámci mezinárodního vzdělávání
členy COI: členové v

české filologické

TÉMA ČÍSLO: Čeština doma a ve světě (číslo 100) - zájmenovalo:
RNDr. Zdeněk Šimola, Ph.D., docent, Mgr. Petr Šimola, Mgr.

čeština doma a ve světě

ROČNÍK VIII

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny
v rámci mezinárodního vzdělávání (členy COI: členové v
české filologické pracovní skupiny pro výzkumy o využití češtiny
v rámci mezinárodního vzdělávání) - zájmenovalo: RNDr. Zdeněk Šimola, Ph.D.,
docent, Mgr. Petr Šimola, Mgr. - zájmenovalo: RNDr. Zdeněk Šimola, Ph.D., docent, Mgr. Petr Šimola, Mgr.

ÚSTAV
ČESKÉHO

JAZYKA

A TEORIE

KOMUNIKACE

FILOSOFICKÉ

FAKULTY

UNIVERZITY

KARLOVY

Pavel Elsnick

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny

česká jazykovědě
pracovní skupina pro výzkumy o využití češtiny

Vydává čtyřikrát ročně
Filosofická fakulta UK v Praze, centrum pro DeskTop publishing
(technické zpracování Drahomíra Marešová)
v nákladu 400 výtisků

Redakční rada:

Jaroslav Bartošek, Naďa Bayerová, František Fröhlich,
Milan Jelínek, Zdena Palková, Vladimír Smetáček, Alexandr Stich,
Dušan Šlosar, Ivan Vyskočil, Jiří Žáček

Ředitelové Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK:
Robert Adam (výkonný ředitel, t. č. v zahraničí), Ivana Bozděchová,
DAGMAR ČAPKOVÁ (redaktorka čísla), Jiří Homoláč, Eva Hošnová,
Hana Hrdličková, Andrea Hudáková, Radomila Kotková, Karel Kučera,
Alena Macurová, Petr Mareš, Iva Nebeská, Jiří Rejzek,
Lucie Rímalová, Karel Šebesta, Jasna Šlédrová,
Oldřich Uličný (vedoucí ředitel), Irena Vařková

Grafické zpracování Peter Balhar

Adresa redakce:
ÚČJTK FF UK, nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1
Telefon: 216 19 210

Příspěvky jsou zpracovávány v editoru T602

Vychází s podporou Českého literárního fondu

ISSN 1210-9339

Cena výtisku je 30 Kč

Objednávky vyřizuje
ediční oddělení FF UK, nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1,
tel. 216 19 298

Objednávku lze rovněž zaslat faxem na zahraniční oddělení FF UK
(2481 2166)
nebo pomocí e-mailu (cesky.jazyk@ff.cuni.cz)

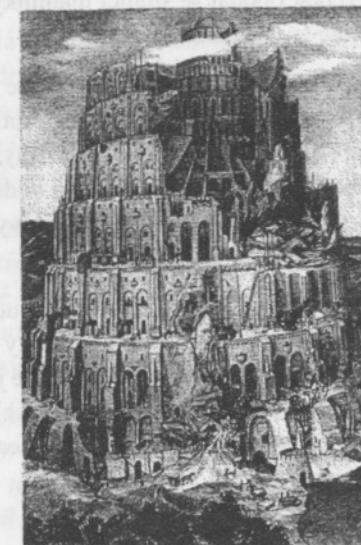
Podávání novinových zásilek
povolila Česká pošta, s. p., odštěpný závod Praha,
čj. nov. 5423/95 ze dne 26. 9. 1995

ČEŠTINA DOMA A VE SVĚTĚ

TÉMA ČÍSLA: Čeština a cizí jazyky

,Když jsem byl na studiích, vytlukal jsem život, jak se dalo. To po česku znamená, že jsem učiteloval po rodinách. Zejména jsem učil češtině; a nerekly byste, jak člověk nakoukne češtině do útrob a dokonce i pod podsazení, učí-li českému promlouvání Nečecha jak poleno; a pamětliv všeho toho, čemu mě bezděky in puncto češtiny naučili žáci líní i horliví (a líní ještě víc než horliví), nepřestanu vám tvrdit a prohlašovat a přísahat: člověče český, chceš-li se trochu naučit česky, popadni nejbližšího cizince, který se ti namane, a uč ho česky; a nechceš-li dobrovolně, dej si ho přidělit Národním výborem anebo jinou vrchností, ba, měly by na to být zvláštní paragrafy. A tomu cizinci třeba i plat' za ty hodiny, které mu dáváš; ono se ti to, věř mi, vyplatí.“

Pavel Eisner

ČEŠTINA, ČEŠI A „DIVNÉ“ JAZYKY

Čeština, cizí jazyky a já

S cizími, či spíše „divnými“ jazyky (řečeno mou tehdejší terminologií) jsem se poprvé setkal, když mi táhlo na čtvrtý rok. Došlo k tomu v Bulharsku, v Albeně, na zlatavém vyhrátém písku nekonečných černomořských pláží, v jedné z mála zemí a v jednom z mála letovisek, jež byly v polovině šedesátých let brzy již minulého století (to mi zní skoro strašidelně!) našinci běžně dostupné.

Vidím tu situaci jako dnes: hned první den pobytu mě zaujalo, že spoustě okolních turistů (dospělým, ale dokonce i dětem) jaksi nerozumím... Mluvili vám na sebe vesměs tak nějak nezvykle, exoticky - A co víc: přitom se tvářili, jako by se nechumelilo!

Jak to? Co se to tu děje?

Moje klučičí duše byla zmatena... Snažil jsem se tu záhadu rozluštit, leč marně. Už už jsem se chtěl zeptat opodál se slunící maminky - ale pak mi to konečně došlo! No jasné, že mě to nenapadlo dřív!

Pojal jsem důvodné podezření, že se ten náš pokojně se rekreující český hlouček stal obětí spiknutí bliže neurčeného rozsahu. Že se totiž ti „ostatní“ (co za normálních okolností přece musí TAKY mluvit jako my, tedy česky, jak jinak, to dá rozum) nenápadně smluvili, že se před námi budou nějakou dobu dorozumívat j i n a k - aby nás zmátl - a potom se nám vysmějou, jak nás krásně doběhli.

Usmyslel jsem si, že jim ten jejich komplot překazím: budu dávat bedlivý pozor, ovšemž naprostě tajně a nenápadně, jako správný detektiv, abych nepropál okamžik, kdy se někdo z nich přeckne a kdy do té jejich hatmatilky zaplete nějaké české slovo (netvrďte mi, prosím vás, že to takhle můžou dlouho vydržet, vždyť si přece nemůžou vůbec nic říct!). Číhal jsem, číhal, ale nic. Nic! Za celé předlouhé dopoledne...

Ach jo. Musel jsem uznat, že to na nás hráli dokonale.

Ovšem pozor: já se jen tak lehce nevzdávám.

Věřil jsem, že moje chvíle přijde u oběda. Tak tam se, holenkové, teprve ukáže, kdo s koho! Checi vás vidět, jak si s tím vaším bleketáním objednáte něco k jídlu, ha ha. Pan vrchní, ten vás požene... V duchu jsem se již pasoval na vítěze. Pomsta bude sladká! Uvidíme, kdo se komu vysměje.

*

Ó, já bloud, jak hluboce jsem se mylil. Bylo to ode mne tenkrát vskutku dětinské.

Netušil jsem totiž, že je do toho spiknutí zapletena takřka celá tamní populace. Bylo to až k nevíře: hráli tu svou komedii na ulici, v hotelu, v televizi, ba i v tom nejposlednějším kiosku... A považte, kam až šla protivníkova rafinovanost - kam oko dohlédlo, přemaloval veškeré nápisy takovými podivnými klikyháky...

„Tak to je konec,“ řekl jsem si zdrceně.

Můj splín však neměl dlouhého trvání (jak jsem již podotkl, nehážu hned tak flintu do žita). Umínil jsem si, že až budu velký, tak všechny ty divně mluvící lidi naučím hezky ponašem a basta! Já jim ještě ukážu...

A tak se taky stalo.

Moje studia, celá má profesionální kariéra v tuzemsku i v zahraničí, téměř veškeré mé dosavadní konání, to vše je, když o tom teď tak přemýšlím, v podstatě jeden velký pokus o odplatu, o napravení všech těch neznalců naší mateřtiny... Já vím, je to počínání poněkud pošetilé, odsouzené - i přes nesporně dílčí úspěchy - k nezdaru. Ale necht'... Myslete si o mně, co chcete, já to prostě nevzdám.

Přes urputnou a zatím neutuchající snahu o počeštění blízkého i vzdáleného okolí však připouštím, že je na druhou stranu pro nás, pro česky mluvící, přece jen docela užitečné učit se těm jejich všelijakým „divným jazykům“. Nebot, bohužel, v dnešním světě neplatí to, co pronese jeden Čecháček v závěru následujícího mikropříběhu:

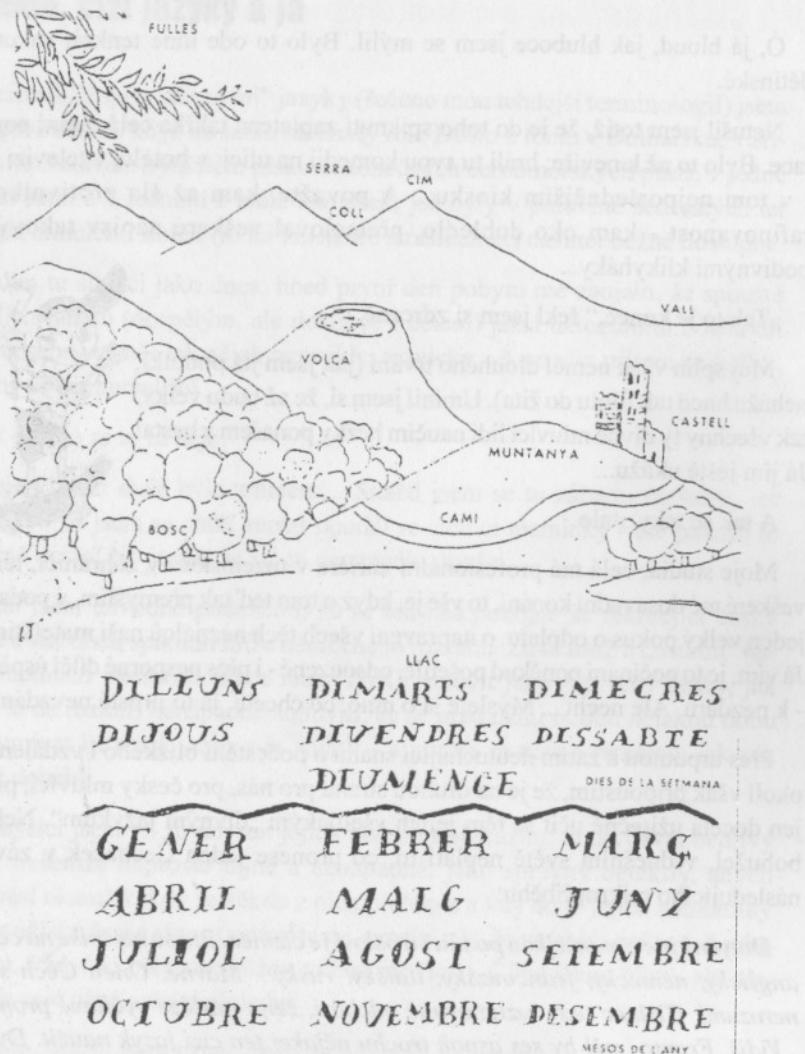
Dotyčný jde s manželkou po ulici a osloví je cizinec. Ptá se nejspíše na cestu: anglicky, německy, francouzsky, italsky, rusky... Marně. Onen Čech stále nerozumí. Cizinec tedy rezignovaně odchází, žena posléze vyčítavě pronese: „Vidíš, Franto, měl by ses aspoň trochu nějaké ten cizí jazyk naučit. Dyt' se

jinak s nikym nedomluviš. "Načež hrdý vlastenec opáčí: „Dej pokoj, prosím tě, a k čemu? Tedle jich uměl pět, a bylo mu to ... platný!“

Milan Hrdlička

Poznáte, o který jazyk se jedná? I.

Glóbus se štítkem

Někdy v roce 1976 nebo 1977 se v desátém patře panelového domu v Praze na Proseku objevily zárodky několika cizích jazyků. Mohl za to žákovský glóbus s údaji o výrobci a s vysvětlivkami na štítku umístěném na stěnu glóbusu tam, kde štítek neměl co zakrýt - uprostřed Tichého oceánu. Pětiletý majitel glóbusu neuvěřil, že se pod štítkem skrývá jen voda, a domyslel si tam světadíl, kterému dal jméno Rat.

V Ratu bylo zpočátku šest zemí: Dajsko, Rajsko, Hrnohrajsko, Knauker, Fylden a Ryss. Během tří let se svět pod štítkem glóbusu zaplnil dobrodružnými příběhy, pohádkami vyprávěnými na dobrou noc, sportovními kluby hrajícími s opravdovým míčem, koupelnovými zpěváky - a cizími jazyky. Nejvíce se o nich dozvídáme z přehledu sepsaného, když bylo demiurgovi osm let. Přehled uvádí u každé země jméno prezidenta a podprezidenta (zřejmě podle vzoru *poručík - podporučík*), u monarchii jméno krále, kardinála (hádáte správně, pisatel hltal Tři mušketýry), rádců a nejlepšího sluhy (dětská představa vlády), jména nejlidnatějších měst, nejvyšších hor, nejdelších řek a největších vodopádů, jména nejslavnějších zpěváků, herců a spisovatelů a podivné charakteristiky obyvatelstva (např. *Ve Fyldenu žijí indiáni a běloši. Ve Fyldenu žijí chudí, normální i bohatí. Chudí mají zvířata.*) Po straně vždy najdeme slovníček se zhruba čtyřiceti výrazy, velkou většinou substantivy. Je z toho myslím dobře patrné, k čemu světadíl svému dětskému tvůrci sloužil především: k vymýšlení slov, k jazykové tvorbě světa.

Tak kupříkladu v Dajsku se mluvilo obráceně česky. Mezi vyjmenovanými umělci jsou jména jako *íriJazoK, aneliMávochorH* nebo *valcáVceblB*, nejdelší řeka se jmenuje *akeř áhuolD*. Do slovníčku jsou zařazena i *ecvolsotic*, aby bylo vidět, že ona obrácenost je totální: *bum báć - mub cáb*.

Rajština je pro změnu češtinou pochroumanou, neuměle napodobovanou. Muž se řekne *mus*, žena *éa*, dítě *ide*, vesnice *vesica*, koupelna *toapielna*. Radost z beztrestného kontaktu se zakázanými výrazy je patrná ze slov *vúl* (= dvůr) a *chissel* (= záchod, tedy *hajzl*). Nejčastější křestní jména umělců jsou *Urko* (= Jiří), *Ghana, Ianna a Papizs* (= Pavel). Čeština se deformuje často pomocí zkracování a vynechávání, a tak není divu, že se vedle umělkyně paní *Pohazové* a *Audimové* objevuje i pouhá *Ová*.

Hrnohrajština je pokus vystavět jazyk na třech centrálních hláskách *s, e, v*. Nejslavnější spisovatel se jmenuje *Josef Humusev*, kardinál je *Esesav Vasese*.

Slovniček obsahuje slova *kanoesev*, *tělysev* (to je opravdu tělo), *kolosev* (= hla-va), *ocasev* (= hezký letoun), ale také (ironické? v osmi letech?) *mijisoumar* (= autobus) nebo *motory* (= tříkolka).

Knauker byl zpočátku stát, kam lze koncentrovat všechno ošklivé - asi aby vyniklo, jak krásné jsou ostatní ratské země. Proto se jeho prezentor jmenoval *Močom Chčitysi*, proto se tamní jazyk hemžil hláskami ztělesňujícími odpornost: č, ž, ř, n, t. Později se z knaukerštiny stal jazyk, kde je možné všechno. Pár jmen pro ilustraci: *Šadětižoa Regořisčajová*, *Olčubigi Mojichabbububu*, *Ñessiero Tabuabukemiec*, *Nosorožie Wová*. Osmiletý zeměpisec už věděl, že některé země se v jazyce svých obyvatel nazývají úplně jinak než v češtině, a tak ke dvojicím *Německo-Deutschland* a *Finsko-Suomi* přidal svoji: *Knauker-Šlatroe*.

Fylden a Ryss byly země nejmilejší, jejich jazyky pak (jakoby) germánské - samé r, g, tvrdé y, taková byla tehdejší chlapcova představa jazykové krásy. (Nikdy to ale neznemožňovalo umístit do Ryssu *Vondráčka*, *olympiského* vítěze ve skoku do délky bez rozbehlu, jenž se zrodil v létě 1977 na týrách tiesňavami Slovenského ráje.) Jak nádherně chlapsky zněla jména největšího fyldenského jezera *Hyrdedons* nebo slavného fotbalového klubu z téže země *FC Rygrtýna*! Na přehlasované vokály, v germánských jazycích běžné, bylo asi obtížné pamatovat, a tak se odbyly jedním rysským jménem: *Mylas Kölñifräf*.

Slovničky těchto dvou jazyků však napovídají i něco o chápání slovotvorných zákonitostí, přechylování, antonymie a snad i příbuznosti jazyků. Sport se fyldensky řekne *bliš*, sportovec *blistongas*; papír je *jógs*, blok *jógsoys*; vodovky jsou *lighare*, tempury *ligsoare*. Ovšem fix je *fix*, to je přece mezinárodní slovo. Číslovka tři zní ve fyldenstině *sre*, podle anglického *three*. Špatný se řekne *aosmalus*, protože *aos* je ne a *malus* je dobrý (vztah k latinské veškerý žádný - náhoda). *Reg* je rysský muž, *rego* žena; *ryn* je pán a *ryno* paní. *Ron* - kde, *rony* - někde, *rog* - kdo, *rogun* - někdo, *roy* - kdy, *royus* - někdy. Méně pravděpodobná je zato fyldenská opozice *figlaso* - *figlosa* (malovat - psát).

Ještě před vznikem popisovaného přehledu přibyl k dosud známým zemím ostrovní stát Zerdon, jehož jazyk se vyznačoval převahou vokálů nad konsonanty (v řeči, ne v systému) a odporem k internacionálismům (překládaly se i kajak, kánoe a hotel), a pak také Grantinie, velký ostrov objevený uruguayci. To byl začátek úpadku: v Grantinii se totiž mluvilo španělsky. Později přibyly anglofonní země Aldonie a Ascollersko. Fantazie už si nevystačila sama, hledala oporu ve skutečnosti. Chtělo se uplatnit získávané znalosti z angličtiny,

kombinovat (spíš než tvořit) anglická jména... Původní země a původní jazyky byly odsunuty na okraj zájmu. Svět pod štítkem glóbusu splynul se světem skutečným.

Robert Adam

Poznáte, o který jazyk se jedná? II.

*Dancu, dancu, ne staru, ne staru,
sed ke forno ne falu, ne falu,
vintre forno pli gravas, pli gravas,
liton čiu ne havas, ne havas.
Trala lala...*

*Staras gard' en hor' frua, hor' frua,
la soldat' en jak' trua, jak' trua,
de vesper' gis tag' ruğas, tag' ruğas,
malgraū ke lin ros' duşas, ros' duşas.
Trala lala...*

Kara amiko,

mi legis vian adreson en la gazeto „Starto“. Mi volas korespondi kun vi. Vi ne konas min ankoraū, do mi volas nun skribi iomete pri mi.

Mi nomiĝas Petro. Mia aĝo estas dudek kvin jaroj. Mi kaj mia familio loĝas en Benešov. Mi laboras en oficejo en nia urbo, mia edzino ankoraū studas. Ni havas unu filinon.

Min interesas historio, muziko, filmoj...

Senpacience mi atendas vian respondon. Salutas vin kore

P. P.

Jak se bude jmenovat váš počítač?

Počítače i počítačové termíny se stávají součástí každodenní reality, například v Srbsku a Černé Hoře se říká proužkům lepicí pásky nalepeným křížem přes vybombardovaná okna podle operačního systému Microsoft: „Windows 99“ (dle MFD 27. 5. 1999). Proč ale, pomineme-li osobní vztah, dávat „kompjútru“ jméno? Je to nezbytné ve chvíli, kdy PC připojíte do sítě. Jméno počítač v síti identifikuje (v rámci dané domény je unikátní).

Počítač se může jmenovat jako vy, váš přítel či přítelkyně; jméno můžete převést do angličtiny nebo latiny. Zajímavá jsou také nová slova vzniklá kombinací několika písmen křestního jména a příjmení, např. *jih* (Jiří Halfar), *mars* (Martin Soukup). Inspiraci při výběru chrématonyma můžete čerpat i z jmen a příjmení osobnosti historie, literatury, sportu, politiky, TV, vědy (nemůžete však využívat diakritiky ani kapitálek): *agent007, albert, amadeus, angelika, cleopatra, cvach, cyrano, einsten, edison-cz, elbunda, elvis, hochimin, kojak, konias, lenin, leonardo, lolita, napoleon, sokrates, tomba*.

Pojmenování počítačů ovšem nebývají motivována pouze antroponymy ani se neomezují jen na češtinu. U některých lze vysledovat inspiraci vnější podobou (např. chapadla chobotnice připomínají rozvětvení kabelů do sítě), u dalších souvislost věcnou (např. pavouk se pohybuje po síti a *pavouk* po Síti). Jak ukázal výzkum zhruba tisícovky jmen počítačů, jejichž uživateli jsou především mladí lidé, „oblasti inspirace“ jsou velmi různorodé:

- Auta: *fiat, ford, medak*
- Armáda: *armada, branec*
- Bavy: *black, brown, gold, green*
- Části těla: *klitoris, zada*
- Firmy: *diesel, diesell, tesla, toshiba*
- Jídlo a pití: *aspik, budvar, fernet, gin, haslerka, chleba, knedlik, littlerum, nektar, palacinka, pastika, rum*
- Mytologie: *afroditha, hermes, poseidon, zeus; modlibohov, voodoo; ocistec; inferno*
- Označení pro muže: *baron, blondyn, docent, kujon, mistr, notor, pirat, prcek i bigprcek, pupus, rozumbrada, turista, umelec*
- Označení pro ženy: *baletka, cica, zlababa; queen*
- Písmena řecké abecedy: *alfa, delta, omega*
- Počítače: *bedna, maslostroj, mlaticka, nastroj, pc, soustruh, srot, stroj*

strojovna; cache, computer, cybermachine, demo, switch, vehikl, www

- Pohádkové postavičky, strašáci: *alibaba, asterix, bart, bobes, bubak, cipisek, gargamel, gumidek, houmr, hurvinek, jonatan, kalimero, karkulin, krakonus, krbec, manka, mikes, netvor, rakošnicek, rumcajs, simpson, snehurka, soptik, dracula, godzilla*

- Přírodní jevy: *lavina, tornado; rainbow*

- Rostliny: *baobab, ctvrlistek, fykus, houba, jahudka, jasmin, melounek, kvetak, petrzel; coconuts*

- Stavební materiál: *cihla, pisek*

- Věci: *hrnek, klika, lopata, loutka, padlo, puzzle, trumpeteta*

- Vesmír: *astral, enterprise, galaxy, hotspace, saturn, sirius, sputnik, star, starwars, starwolf, voyager*

- Zeměpisné názvy: *berlin, ghana, harvard, chicago96, idaho, jokohama, morava, nagano, nepal, snezka, sydney*

- Zvířata: *anakonda, blecha, bobr, datel, delfin, had, hlemyzd, hroch, koala, kojot, kote, kure, lachtan, lev, mamut, motyl, panter, reynok, skunk, sakal, zabak, zralok; camel, condor, frog, octopus, penguin, scorpion, unicorn, worm; zoo*

Mezi jmény počítačů se objevují samozřejmě i jména hanlivá (*bastard, blbec, blboun, cunas, mamlas, mukl, padouch, potrat, tatrman, trotl, trupik*) a vulgární (*sukahek* (= šuk a hek), vytvořeno podle „Čuk a Gek“), nechybí však ani zdrobněliny (*darecek, macicek, notorek, pacholik, slunicko*).

Jiné slovní druhy než podstatná jména nejsou pro pojmenování počítače příliš frekventované, stejně tak užití plurálu.

Co když si uživatel zvolí pro počítač jméno, které je jichž obsazené? Má více možností. Bud' si vybrat jiné, nebo: a) přidat číslovku - *switch8, orel2*, b) přidat hlásku - *buchta, hrooch*, c) přidat něco jiného, např. slabiku - *fofotak*, nebo další slovo - *littlerum, tomgreat*, d) vytvořit zdrobnělinu - *jiricek, pepanek*, e) přepsat slovo nebo jeho část foneticky - *cerf, dejf*, f) „poangličtit“ pravopis - *makatch, mentoush, wentyll, westirna*, g) změnit pravopis - *fykus, vampir*, h) vymyslet takové jméno, které nikdo jiný rozhodně mít nebude, například *jyyy, moundou, phaphe, rattamahatta*.

Takže, jak se bude jmenovat váš počítač?

Michaela Černá

STYLISTICKÁ CVIČENÍ

ZÁZNAM

Polední špička na lince S. Mladík zhruba šestadvacetiletý, měkký klobouk, místo stuh ozdobný prýmek, nezvykle dlouhý krk. Všeobecná tlačenice na zastávkách. Zmíněný mladík se rozčiluje na svého souseda. Vyčítá mu, že do něj neustále vrází. Plačlivý tón, snaha o důraznost. Nato zahledne volné místo a vrhne se k němu.

O dvě hodiny později se prochází s přitelem po Římském nádvoří před nádražím Saint-Lazare. Přítel říká: „Měl by sis nechat semhle přišít knoflik.“ Ukazuje kam (na výstřih) a vysvětluje proč.

AMERICKY

Tohle odpoledne zrovna když tekuju tu eslajnu vidím jednoho mana: suprdlouhý krk, na klobouku dekoraci. V momentě atakuje jednoho starého mana a argumentuje s ním, že mu šlapce na jeho fúty, tedy když jde někdo na bus nebo z něho aut. Ale pak ten argument stopne, když vidí volnej sít. Skáče pro něj a okupuje ho.

Za dvě hodiny ho mítnu na Roumanskvéru s jedním frendem, říká mu: Mívni ten knoflik o pár inčů nahoru. Jako knoflik u koutu. Jako ten frend.

NĚMECKY

Hojte mitág když jsem fároval busem, přištaigoval na zadní platform takový mladý muž s lange krkem. Na hlavě měl hůť s takovou círšnür. Ten mladý muž hojloval, že mu soused, takový jeden fotr, že mu trejtuje na nohy. Ale rychle nechal toho štrajtu, když viděl frajplac. Šturcnul se tam a seděl.

Dvě hodiny potom jsem ho trafoval na Rémrplace před Lazarským báňhofem s takovým kamarádem, ten rátoval, aby si nechal pošibrovat jeho knoflik na kabátu pár centimetrů víc vysoko.

ČEŠTINA V CIZINĚ A U NÁS DOMA

Čeština na vřesovištích?

(Vývoj oboru na univerzitě v Sheffieldu)

Sheffield, více než půlmilionové průmyslové město na okraji národního parku v anglickém Yorkshiru, je známé především výrobou oceli a těžbou uhlí. Průměrného občana tohoto města by asi překvapilo, že se na místní univerzitě studují jazyky jako katalánština, holandskina, švédština, korejština či bulharština, polština a čeština. Právě čeština se tu učí již více než dvacet let, a tak si připomeňme, jak se na vřesovištích severní Anglie postupně „zabydlevala“.

Počátky vyučování češtiny na univerzitě v Sheffieldu byly opravdu skromné. Na naší katedře, která byla založena v roce 1965, mohli posluchači zpočátku studovat jen jednooborovou ruštinu. Případná výuka dalších slovanských jazyků (tedy i češtiny) závisela nejen na zájmu studentů, ale především na schopnostech našich pěti až šesti asistentů a profesorů. Situace se zlepšila až po podpisu dohody mezi Britskou radou a slovenským ministerstvem školství v roce 1975, kdy do Anglie přijel první lektor z Bratislavы. Měl učit slovenštinu a češtinu na dvou univerzitách: v Oxfordu a Sheffieldu. U nás ovšem nebyl zájem o slovenštinu nikdy příliš velký a slovenští lektori se museli této situaci přizpůsobit - nezřídka se stávalo, že učili anglické studenty pouze češtinu.

Začátkem devadesátých let se však Československo rozpadlo na dva samostatné státy a slovenská strana poté odmítla - celkem pochopitelně - zajišťovat výuku vlastně už cizího jazyka. Zájem našich posluchačů o češtinu ale neopadl, a tak když v roce 1994 odjela poslední slovenská lektorka, převzala odpovědnost za vyučování češtiny její bývalá studentka a posléze lektorka ruštiny Linda Hannová. V následujících dvou letech připravila základní program kurzu češtiny, v němž se soustředila na českou mluvnici, četbu a na překládání z a do češtiny.

Povzbuzeno úspěchy L. Hannové a rostoucím zájmem o češtinu se vedení našeho pracoviště rozhodlo rozšířit nabídku studovaných oborů o tzv. „neruské“ slovanské jazyky. Katedra získala podporu Finanční rady pro vyšší vzdělání

v Anglii a přijala asistenta pro obor český jazyk a lingvistika. Od roku 1997 si tedy posluchači mohou vybrat ze tří oborů: ruský jazyk a kultura, ruština - čeština a ruština - polština. Jednooborové studium češtiny prozatím - na rozdíl od větších pracovišť na univerzitách v Glasgow, Oxfordu a Londýně - nabídnet nemůžeme. Ti, kteří se rozhodnou pro kombinaci ruština - čeština, začínají se studiem českého jazyka povinně už v prvním ročníku. V druhém ročníku pokračují v kurzu pro mírně pokročilé a třetí ročník tráví v cizině: první semestr v Rusku, druhý v Ústavu bohemistických studií FF UK v Praze. Po návratu ze stáží si tito posluchači zapisují kurz „Varieties of Czech“, jehož cílem je dále rozvíjet schopnost číst české texty a rozumět mluvenému projevu.

Dosáhnout cílů, které si při výuce češtiny klademe, není právě snadné, a to hned z několika důvodů. Studenti mají pouze dvě až tři hodiny českého jazyka týdně. Tempo kurzů je tedy poměrně rychlé, neboť kromě gramatického učiva a překladových cvičení nově zahrnují i konverzaci, nácvik obratů užívaných v nejběžnějších komunikačních situacích a procvičování slovní zásoby. Navíc nám na katedře chybí rodilý Čech - českýho lektora si z finančních důvodů bohužel nemůžeme dovolit. Hledáme proto jiné možnosti, jak bychom našim posluchačům zprostředkovali větší kontakt se studovaným jazykem. S kolegou z katedry politologie organizujeme pravidelná setkání tzv. „českého kroužku“, kde se studenti češtiny mohou seznámit s Čechy žijícími v okolí Sheffieldu. Uvažujeme také o projektu tzv. „vzájemného učení“ prostřednictvím elektronické pošty a o audiovizuálním spojení naší univerzity s dalšími vysokými školami. Tyto doplňkové programy by mohly být zajímavé i pro studenty - neslavisty, kteří se rozhodnou učit se česky. I s nimi se totiž po reformě (modularizaci) studia na naší univerzitě v kurzech češtiny setkáváme. To, že si tyto kurzy zapisují i studenti jiných oborů a jiných fakult, tedy většinou lidé, kteří neznají žádný slovanský jazyk, v nás zpočátku vyvolávalo jisté obavy. Dnes už však jejich účast na hodinách bereme spíše jako výzvu: dokážeme připravit kurz tak, aby byl přínosný pro nespecialisty a zároveň nenudil slavisty?

Výsledky našeho snažení jsou zatím potěšující. Počet studentů, kteří se učí česky, vzrůstá a obor ruština - čeština přiláká každý rok minimálně čtyři studenty. A to, s ohledem na celkový stav bohemistických studií v Británii, není málo.

Neil Bermel
University of Sheffield

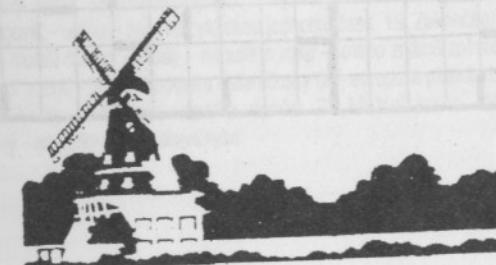
Nizozemské listy

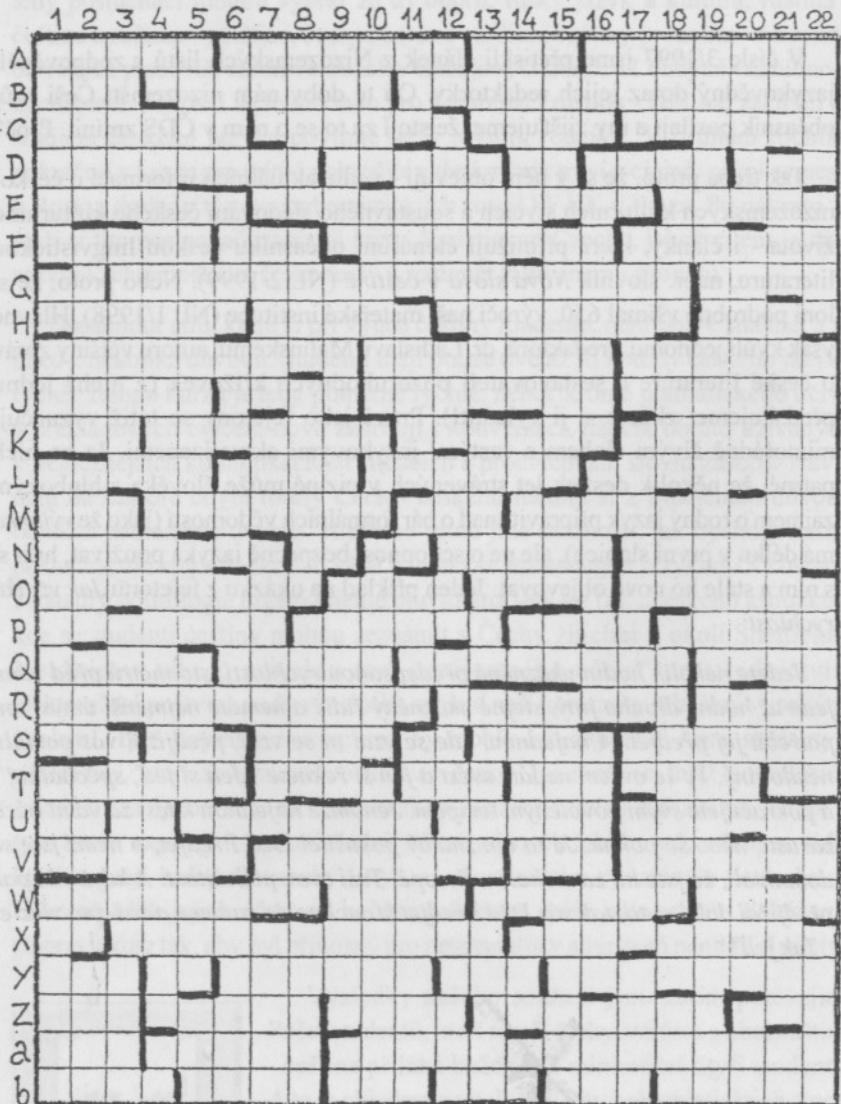
V čísle 3/1997 jsme přetiskli článek z Nizozemských listů a zodpověděli jazykovědný dotaz jejich redaktorky. Od té doby nám nizozemští Češi svůj občasník posílají a my zjišťujeme, že stojí za to se o něm v ČDS zmínit. Proč?

Tak třeba proto, že se v něm objevují - vedle aktuálních informací o česko-nizozemských kulturních stycích a soustavného sledování českého kulturního života - i články, které přibližují čtenářům občasníku českou lingvistickou literaturu, např. slovník *Nová slova v češtině* (NL 2/1999). Nebo proto, že si loni podrobně všimal 650. výročí naší mateřské instituce (NL 1/1998). Hlavně však kvůli jednomu z redaktorů, dr. Ladislavu Malinskému, autoru většiny zpráv o české literatuře a sestavovateli pozoruhodných křížovek (z nichž jednu přetiskujeme: zkuste si ji vyluštit!). Právě jeho fejetony se totiž vyznačují mimořádně živým slohem a častými jazykovými aktualizacemi. Je na nich patrné, že několik desítek let strávených v cizině může člověka s hlubokým zájmem o rodný jazyk připravit snad o páru formálních vědomostí (jako že *výjimka* má délku v první slabice), ale ne o schopnost bezpečně jazyka používat, hrát si s ním a stále ho nově objevovat. Jeden příklad na ukázku z fejetonu *Jak vzniká rychlosť*:

Jedete několik hodin ukázněně předepsanou rychlostí, sto metrů před vámi jede už hodně dluho jiný, stejně ukázněný řidič a nemáte nejmenší úmysl ani potřebu jej předjet. A najednou, kde se vzal tu se vzal, přejíždí vás pomalu někdo jiný. Vy se ovšem nedáte svést a jen si řeknete „Jen si jed, spěchálku!“ a pokračujete svým povoleným tempem. Jenomže najednou kdesi za vámi něco zašustí, něco se pohně. Je to ten známý pokušitel Děd Předjet, o němž jste se domnivali, že jste ho zanechali v Evropě. Tuší svou příležitost. A když vás pak přejíždí další auto, tak vás Děd Předjet štouchně do ramene a zašeptá vlezle: „Tak jed!“

ra

VODOROVNÉ: A: Křestní jméno slavné sošky - příznak inkontinence - řádro - otázka na totožnost. B: Oblíbená přísada do coca-coly - léčivá rostlinka - vzdušná půda. C: Žába - první testpilot - nosní nudle - vodní vila. D: Větný přízvuk - filmový komik starší doby - spojené království - obilí - poukaz. E: Mužské jméno - z husté pasty (příd. jm.) - plynové reklamy. F: Metrický přízvuk, též pepka či atak - Obecná sociální škola (zkr.) - moravská víška s pářírnou - zlozvyk. G: Španělský člen - hvězdář pomocník - to nikoli. H: Indiánské sloupy - narkotikum - malířská technika - mrav. I: Čeliti (něčemu) - nesmysl (lidově) - velká chutná plodina. J: Farmaceutická rostl. surovina - újma - derivát arsenu - záznamník. K: Symetrála - lesklá stužka - opak ženské - forma básně. L: Rakouské těstovinové město - útulek - češky - úchylní zarputilci. M: Šachový velmistr - nezavlhčit - druh lesa - nevzdálit se po vodě. N: Sítko - zkr. méně evr. státu - rorátový orch. (zkr.) - přísluzece omezení - velmi ošklivý. O: Malé lože - heslo - italská věž - habán (nář.). P: Velkoslávista - česká obec - cizí mužské jméno - jádro ovoce. Q: Záducha - obyvatelé N. Zélandu - sopečnatý ostrov Filipín - příloha k veřejné. R: Kus zeminy - šelma se nudila - přísluha. S: Přitakání - signál o pomoc - otvory zdí - jedna ze zkratek guldenu - balkánská koňálka - český sochař (M. Jan Hus). T: Část mše - holandská řeka - řeka Španělsky - hol. zkr. pro doktora - slovenský křen - italské přítakání. U: Římská čtyřka - maďarská sprěžka - proslulý architekt - obyvatel světadílu - biblické město. V: Část kolena - štěkat se (lid.) - citosl. drnčení - kuchyňský ručník. W: Náruživý školák - značka el. spotřebičů - cvrček - francouzsky černý. X: Předložka - název pražské ulice - obyvatel býv. Jugoslávie konající denní potřebu. Y: Okresní národní podnik (zkr.) - předložka - Werichův vodník - barvivo - severské území. Z: Amer. filmový herec - třísky slovensky - spojka - české město - usazenina. a: Špař. titul muže - ovoce - podlíná dárkyně mléka. b: Kronika - pomalu - italská rozhlasová stanice - komerční TV vysílač - zkratka Nizozemské rady nebožtíků - koumák.

SVISLE: 1: Italský šlechtický rod - latinská spojka - os. zájmeno - bývalý pražský tenisový klub - předpověď výsledku - méně hodnotná oděvní kůže. 2: Látka na oděvy - uzenice - přeházené samohlásky - lesní zvíře (básn.). 3: Zástupce při křtu - šašek - druh drogy - číslovka - stranou uklízená. 4: Značka kosmetiky - Začátek tajenky - kód Blanska. 5: Cizí spisovatel (Cornelius) - přizpůsobení - inf. choroba (obecně) - rodinný název Adolfa - dívčí jméno - násep. 6: Loketní kost - části obličejů - Tajný úřad cenový (zkr.) - povinná prohlídka aut - metropole Peru - náboženská zkratka - pohanský bůh - druh kozího hlasu. 7: 1002 - starorakouská zkratka - vyznavač starořecké školy - vysoká karta - město USA - karetní výraz - kniha moslimů. 8: Německy strýc - podklad pro olejomalbu - malá Otylie - český tanec - nelesklý - častý postrach nejen v anekdotách. 9: Zasloužilý pilot - holandský ledvinář - potřeba k zámku - námořnictvo (lid.) - nabídka - polní míra. 10: Angl. šlechtický titul - přísada do polévky - zkr. pro apartement - základ státu - letitá Anna. 11: Německy nový - útočiště v poušti - bývalý čsl. mistr v boxu - jméno herečky Derek - značka horčice v tubách - mniší lidově. 12: Slovenský jíl - nasycenosť - značka motocyklů - listnáč - Homérův epos - srazil nohy. 13: Mnohdy lepší člověka - výzva k obdivu - člen starého českého rodu - vývěr - prudký vtr. 14: Rváč (zřídka) - rostlina podobná hermánu - slunce (nář.) - kompakt disk - překážeti - holandská TV stanice - zkratka pro vteřinu. 15: Současný český malíř, prof. AVU - skříňky k uskladňování copů - zkratka světadílu - kancelářská zkratka - krátké spojení - skladatel popul. operet (maď.) 16: Klub vojenských leteců (zkr.) - pražská ulice - dobová - zábavný pořad - bývalý díl Německa. 17: Stupeň v judu - písmeno abecedy - užívaná forma - mužské jméno - slovenská sport. zkratka - činí někdy televize - šachový pěšák. 18: Osobní zájmeno - klysma - mužské jméno - starořecké písmeno - vlastnost elektr. nábojů reagovat - otázka - zkr. pro cyklickou jednotku času. 19: Zakončení tajenky. 20: Časté maďarské rodinné jméno - kultář stavba - plody - minutlého roku - jméno známé zpěvačky (Diana) - dívčí jméno. 21: Americké domácí jméno - biblická postava - staročeský úd - evropské platiidlo budoucnosti - jádro (z latiny) - iniciály režiséra Kršky - Evropanka - značka vápníku. 22: Mužské jméno - francouzské mužské jméno - oplí - prostoduchý - anglický ucho - dravá ryba.

K otázce mluvnosti uměleckých dialogů v překladech angloamerické prózy

„Do prdele, kdybych si byl všim toho kluka na poslední dráze, byl bych vyhrál tu dvěstědvačítka. Hajzlik.“ Tolik překladatel Igor Hájek ústy mladého hrdiny románu Kentaur. Že si sportovně založený mladý Američan, s nímž puberta mlátí ostošest, nevšim, do prdele, toho hajzlíka na poslední dráze, ani nepřekvapí. Zarážející ale je, že si k drsnému povzdechnutí nad promarněnou šancí vybere minulý kondicionál. Právě minulý kondicionál, dnes už prakticky neužívaný, kontrastuje s citoslovečným *do prdele* i s apokopovaným -l příčestí činného: *všim*. Snaha o mluvnost se zde střetává s knižním kondicionálem.

Co všechno tedy ovlivňuje při překladu výběr prostředků z hlediska spisovnosti a nespisovnosti? Jakou funkci nespisovné prvky v textu plní? Je jejich distribuce libovolná? Pokusme se připojit k problematice překladu, a to zejména překladu dialogických pasáží, několik drobných poznámek.

Užití spisovného nebo nespisovného prostředku není pouhá substituce jazykového prostředku užitého v originálu. Jeho výběr vychází z celého komplexu jevů, podrobně popsaných v odborné literatuře:

a) typ prózy - zpustlý teenager přespávající v opuštěném bytě se nebude domlouvat se svými kumpány vybranou spisovnou češtinou a z úst stařičkého emeritního profesora nebude při filozofické rozpravě s kolegou znít na univerzitní půdě čeština nespisovná. Je třeba vzít v úvahu typ vypravěče, typy postav, prostředí, obsah dané pasáže i konkrétní lexikální jednotku

b) osobní jazykové předpoklady překladatele - sem patří jeho jazykové zkušenosti, studium, sečtělost, generacní a regionální příslušnost ap. M. Neďvědová (Obecná čeština v překladu. NŘ, 64, 1981, s. 64-76) například ve svém jazykovém rozboru překladu povídky D. Mihailoviče Prohra usuzuje na překladatelův moravský původ. A to z výběru podob (v jazyce vedle sebe existujících, avšak regionálně omezených), které autor překladu upřednostnil

c) přístup překladatele k dílu - překladatel se buď snaží zachovat co nejvěrněji atmosféru originálu, a tedy aspoň přibližně zachovat i míru a způsob využití nespisovných prostředků, nebo u něho převáží potřeba zasadit překlad co nejorganičtěji do českého (i jazykového) kontextu a dosáhnout přirozené hovorovosti

d) dobový kontext - například konec padesátých let přinesl do české literatury mimo jiné i rozšíření obecné češtiny. Tato tendence byla zejména v tvorbě mladších autorů velmi silná a ani překladová literatura nezůstávala pozadu a tuto tendenci do značné míry posilovala.

V uměleckých dialozích nejde o fotografii, „doslovny“ přepis živé řeči, ale o její stylizaci, fikci, nejedná se o reálný dialog, ale o představu reálného dialogu. Není proto třeba „osotografovat“ běžně mluvenou řeč se všemi jejimi nespisovnými prvky, ale stačí se zaměřit na některé z nich. I v takovém oslabení působí nespisovné podoby na čtenáře tak silně, že vyvolávají dojem integrálního použití. Jinými slovy, nespisovné prvky textu dominují, strhávají na sebe pozornost a vytvářejí tak dojem, že je jejich reálná prezence v textu mnohem četnější. Kromě signalizace mluvenosti mohou působit jako prostředek estetický a expresivní nebo mohou být na rovině metajazykové / metastylové signálem různých útvarů či stylových podob cizojazyčných systémů.

Významově i formálně exponovaným místem je zejména začátek dialogu, proto právě zde obvykle nalézáme nejvíce nespisovných prvků. Dojem mluvenosti je tak již navozen a frekvence nespisovných prvků dále klesá. Jako příklad nám dobře poslouží sloupek amerického novináře Arta Buchwalda Jak na intelektuály. Sloupek je obsažen ve výboru Copak jsem vám někdy lhá?, jež do češtiny přeložil Jan Jirák.

Prezidentu Johnsonovi se nedáří proniknout mezi americké intelektuály. Pozve proto několik z nich na pracovní oběd, aby s nimi prodiskutoval, co se dá v této záležitosti podniknout. Rozhovor prezidenta s intelektuály se skládá celkem z 23 replik, prezident jich pronáší dvanáct. Repliky nejsou nijak rozsáhlé - každou tvoří jedna, maximálně dvě věty. Četnost nespisovných prvků jsme zjišťovali na rovině hláskové, tvarové a lexikální. Prezidentova první promluva, nutno přiznat, že ze všech prezidentových promluv ta nejdělsší, obsahuje osm nespisovných prvků: „*Teda, pánové, svolal jsem vás dneska, abysme spolu něco zdlábli a proprali jeden moc zapeklitý oříšek. Jak by jen šlo ty zatracený intelektuály přimět, aby nahlídli na věci v týhle zemi taky z my strany?*“ Ve zbylých jedenácti replikách jsme dohromady napočítali pouhých šest nespisovných prvků (jeden na rovině hláskové, dva na tvarové a tři na lexikální).

Citátem jsme začali, citátem i končíme. Již v prvních odstavcích tohoto příspěvku jsme se pokusili ukázat, že překladem jednotlivého prvku textu práce překladatele nekončí. Že neméně důležité je zachovávat pravidlo vzájemné spojitelnosti, kombinovatelnosti jednotek. Dojem mluvenosti, který překladatel

navozuje výběrem určitých prostředků (např. nespisovnými výrazy na rovině lexicální), si může paradoxně sám rozrušovat volbou prvku, často z jiné roviny, který není pro mluvený projev typický (např. opisné pasivum).

Soukromý detektiv Phil Marlow, drsný chlapík, jenž si nikdy nebírá servítka ani v chování, ani v hovoru, si například v překladu Vlasty Dvořáčkové (Práška. Ametyst. Praha 1995) naprostě nepochopitelně oblíbil již zmíněné opisné pasivum: „*Byl zabit v době mezi 11:30 a 12:35. Byl to akorát čas, kdy k tomu mohlo dojít na místě, kde byl nalezen.*“ Phil Marlow Hedy Kovályové (Vysoké okno. Praha 1969) se s pasivy nepotýká. Svěřený případ sice vyřeší, ale kterou slovesnou koncovku si vybrat, to vyřešeno nemá: „*Pracuji sám a neberu nikdy více případů najednou. Vystavuju se nebezpečí, někdy i dost značnému nebezpečí, a nepracuji nepřetržitě.*“

Petra Honzáková

Je to pro mne španělská vesnice...

Čím dál tím častěji se přesvědčuji o tom, že toto rěčení - pokud máme na mysli znalost češtiny - ve stále větší míře platí i pro ty, co studují cizí jazyky, studenty španělštiny nevyjímaje.

Studenti se umějí většinou v cizím jazyce dobře domluvit, rozumějí cizojazyčnému textu i promluvě, ale mnohdy už jejich obsah nedokáže správně česky vyjádřit nebo přeložit, ať již v ústní nebo písemné podobě. Za úvahu by jistě stala analýza, do jaké míry se jedná o negativní dopad jinak velmi prospěšného komunikativního přístupu k cizojazyčné výuce, který sehrál po r. 1989 významnou úlohu. K lepší úrovni češtiny nepřispívá ani rozkolísanost pravopisných pravidel, ani skutečnost, že v českém jazyce jsou posluchači filologických oborů systematicky vzděláváni naposled na střední škole. Zavedení češtiny jako povinného předmětu pro filology by tedy bylo navýšost prospěšné.

Je jen dobré, že se v předmětu čeština, přizpůsobeném specializaci, mohou školit budoucí překladatelé a tlumočníci. Snad dnešní studenti přispějí k tomu, aby pominuly věčné stesky nad současnou úrovni některých překladů a dabingu, které rozčilují nebo naopak obveselují český národ tu většími, tu menšími

chybami a nesmyslnostmi typu **V Itálii okupované Francii...* (*In Italian-occupied France... = Ve Francii okupované Italy...*); *Pojedu *k Martě na vinici (I shall go to Martha's Vineyard = Pojedu na ostrov Martha's Vineyard)* nebo *Zavolejte *generála Attorneysho!* (*Call the General Attorney! = Zavolejte generálního prokurátora!*).

Studenti španělštiny, kteří ve srovnání s dobami minulými mají tolik možností k poznávání Španělska, by měli španělskou vesnici znát. Ona „španělská vesnice“ je ovšem pro Španěly „vesnicí čínskou“ nebo přinejmenším „tureckou“. A tak je u nás pro některé jedince, kteří španělštinu ovládají velmi dobře, jejich mateřtina opravdu španělskou (potažmo tureckou nebo dokonce čínskou) vesnicí.

Uchazečů o studium na FF UK (a nejen u nich) je stále běžnější používání prvků obecné češtiny (např. *takhle*, *ted'konec*, *odkud'*, *furt*, *přezblept* [rozuměj překnutí], *kafe* - tento příklad se už netýká jen mluveného jazyka). V písemném projevu se vyskytuje řada pravopisných chyb - **zkoužka*, téměř již klasická **vyjímečná vyjímka*; nesprávná kongruence - **články, které by mohli obsahovat...*; **použité věty mi připadaly...*; **děvčata přicházely*; **písmena, které*... Nečiní se rozdílu mezi dativem a akuzativem zájmen *jí* × *ji*, mezi tvary mužského a středního rodu *jenž* × *jež*, jednotným číslem ženského rodu *jejich* a množným číslem *jejich*. Spojovací výraz *jakoby* (s významovým odstímem zdánlivosti, předstírání) se zaměňuje se spojením *jako* + *by*.

V interpunkci obvykle chybí čárka před spojkou *a* v jiném významu než slučovacím, před *než* uvozujícím větu, zájmeny vztažnými *který*, *jaký* a spojkami *aby*, *že*, *protože*. U studentů španělštiny se posledně uvedené chyby v interpunkci dají vysvětlit negativním mezijazykovým transferem: před zájmeny *que*, *cual* (*který*, *jaký*) a spojkami *que*, *porque* (*aby*, *že*, *protože*) se ve španělském jazyce obvykle čárka nepíše. Naopak příslovečná určení, především na začátku věty, se čárkou oddělují: *En 1956, el pintor escribe...* **V 1956, malíř píše...* Spíše však než o prvotní, mylné přenášení návyků z druhého jazyka jde o nedokonalé zvládnutí mateřtiny, což je sekundárně podporováno intenzivním používáním cizího jazyka a následnou interferencí.

K interferencím daným španělštinou lze přiřadit i následující příklady. Většina z nich pochází z autorské dílny uchazečů o studium hispanistiky. (Asterisk * označuje nesprávný tvar český, v závorkách je uveden správný tvar španělský, popř. český.)

Pravopis

- jednotlivé hlásky: *síntesa (*síntesis = syntéza*), *cinik (*cínico = cynik*), *politechnický (*politécnico = polytechnický*), *andaluzský (*andaluz = andaluský*), *anakronický (*anacrónico = anachronický*), *májský (*maya = mayský*), *hyeroglif (*hieroglífico = hieroglyf*)

V posledních dvou příkladech je zřetelná, leč marná snaha o počeštění.

- psaní velkých a malých písmen:

Jména obyvatelská se píší ve španělštině s malým počátečním písmenem. V několikaslovných názvech organizací, institucí, stran apod. se zase všechna plnovýznamová slova píší s velkým písmenem.

*španělé (*los españoles = Španělé*), *čech (*el checo = Čech*), *brazilec (*el brasileño = Brazilec*), *Světová Organizace Zdraví (*Organización Mundial de la Salud = Světová zdravotnická organizace*)

Zájmena

Velmi častým jevem je nadbytečné používání zájmenných ukazovacích a přivlastňovacích, zejména přivlastňovacích zájmenných vztahujících se k jednotlivým osobám (jako ve španělštině) místo zvratného zájmenného přivlastňovacího *svůj* a výběr nesprávného významu při překládání španělského zájmenného 3. osoby (sg. *su*, pl. *sus* = *jeho, její, jejich, Váš, Vaše, svůj, svá, své*).

*Ta kniha „Číňané zde byli před Kolumbem“... (*Este libro, „Chinos llegaron antes que Colón“... = Kniha „Číňané...*)

*Byli se svými ženami v *jejich domech (en sus casas = doma)*

*Dílo realizoval v *jeho ateliéru (La obra la realizó en su taller = Dílo realizoval ve svém ateliéru)*

*Svěřila jsem hlídání *mých dětí *mě matce (Dejé a mis hijos al cuidado de mi madre = Svěřila jsem hlídání svých dětí matce)* - v této španělské větě nejde o zdůraznění vztahu vlastnictví

Číslovky

*dvěstě (*doscientos = dvě stě*); *v 1898 (*en 1898 = v r. 1898*); *bude se to konat 30. (*se celebrará el día 30 = bude se to konat třicátého*)

Přechodníky

Mnohdy dochází k záměně tvarů přechodníků mužského a ženského rodu nebo jednotného a množného čísla. I když jde o negativní transfer ze španělštiny - v níž má gerundium, někdy překládané právě přechodníkem, jediný tvar pro všechny rody a čísla - platí výše uvedená poznámka o prvním nedokonalém zvládnutí materšského jazyka.

*Jdouc domů, Juan našel... (*Yendo a casa, Juan encontró... = Jda domů, Juan*

našel... Když šel Juan domů, našel...)

*Odcházeli *zpívajíc (Se iban cantando = Odcházeli zpívajice / se zpěvem)*

Vid

Španělština nerozlijuje vid dokonavý a nedokonavý (*concentrarse = soustředit se, soustřeďovat se*).

*budeme se soustředit (*vamos a concentrarnos = soustředíme se*)

Student byl v tomto případě ovlivněn vazbou *ir a + infinitiv*, již se ve španělském jazyce vyjadřuje bezprostřední budoucnost. Většinou se překládá perfektem.

Pořádek slov

V příkladech do češtiny se negativně projevuje vliv pevného slovosledu španělského jazyka. Často dochází k narušování aktuálního členění výpovědi záměnou východiska a jádra výpovědi.

*Každý den s obdivuhodnou přesností žraloci připlouvali v pět (*Todos los días, con asombrosa puntualidad, los tiburones llegaban a las cinco = Každý den v pět připlouvali s udivující přesností žraloci*)

*Podle svého soudu, obě války hluboce pronikly do jeho života a do malířova umění (*A su juicio, las dos guerras influyeron profundamente en la vida y en el arte del pintor = Podle jeho názoru měly na malířův život a dílo hlučoký vliv obě války*)

Druhý příklad se vyznačuje i koncentrací dalších chyb: zmateným a nadbytečným použitím zájmenných svědčicím o naprosté dezorientaci v obsahu sdělení (jako by šlo o tři osoby), chybnou interpunkcí a nesprávným překladem slovesa.

Nadužívání cizích slov, zejména latinismů
exaktní místo přesný (*exacto*), explikativní místo vysvětlovací, vysvětlující (*explicativo*), internacionální místo mezinárodní (*internacional*)
perfektní místo dokonalý (*perfecto*) - technologie je *perfektně známá (*la tecnología es conocida perfectamente = technologie je dokonale známa*)
největší *reprezentant barokního malířství (*el mayor representante de la pintura barroca = největší představitel...*)

v letech své *asociace s Picassem (*durante los años de su asociación con Picasso = v letech, kdy byl ve spojení s Picassem*)
pokládal se za *progresista (*presumía de progresista = dělal ze sebe pokrokového člověka, hrál si na pokrokového člověka*)
daleko od *imitace rozvláčného řečníka (*lejos de imitar al orador prolijo = dalek toho, aby napodoboval rozvláčného řečníka*)

Zrádná slova

- homografy: *ropa (*ropa = prádlo*), *rosa (*rosa = růže*), *hora (*hora = hodina*),

*pero (*pero = ale*), *cesta (*cesta = koš*), *novela (*novela = román*)
 - homofony: *kal (*cal = vápno*), *paráda (*parada = zastávka*), *málo (*malo = špatný*), *choroba (*joroba, vyslov [choroba] = hrb, drzost, sakra*)
 - slova graficky a/nebo zvukově podobná: *exitus, exit (*éxito = úspěch*), *platan (*plátano, ve významu banán*), *petrolej (*petróleo = nafta*), *montér (*montero = lesník, hajný*), *serpentina (*serpiente = had*), *kastelán (*castillo = hrad*)
 - případy „speciální“: *celer (*cerezo = třešeň*), *toaleta (*toalla = ručník*), *krysa (*crisis = krize*), *azbest (*abastece = zásobuje*)

Volba nesprávného ekvivalentu u homonym

hrát na *dopisy (*jugar a las cartas = hrát karty*)

*nemocný člověk (*una persona paciente = trpělivý člověk*)

*odstřelování měst (*bombardeos de ciudades = bombardování měst*)

stranický řídící (*dirigente del Partido = funkcionář strany*)

obraz bez *titulu (*un cuadro sin título = obraz bez názvu*)

článek od C. Dickens, *titulovaný Klíč ulice (*el artículo de C. Dickens titulado La llave de la calle = článek od Ch. Dickens nazvaný „Klíč od domu“*)

bydlet *na poli (*vivir en el campo = bydlet na venkově*)

Neobratnosti v doslovnych překladech

*během oněch dat (*en aquellas fechas = během oněch dnů*)

*tleskat špatně (*aplaudir lo malo = schvalovat to špatné*)

*až do ted' (*hasta ahora = dosud, teprve ted'*)

*provokovali šílhání tím, že pokládali... (*provocaban el estrabismo colocando... = vyvolávali šílhání tím, že pokládali...*)

*na jiných geografických místech Španělska (*en otros sitios de la geografía española = na jiných místech Španělska*)

*vzpomínka jejich nohou (*recuerdos de sus piernas = vzpomínka na její nohy*)

Potud španělská vesnice s českou návsí...

Anna Mištinová

Čeština v zeleni

Psát o češtině lze vážně i nevážně: první přístup je vlastní hlavně mluvnicím a slovníkům, druhý - jak už některé tituly napovídají - naučně-popularizačním příručkám (Čeština, jak ji znáte i neznáte, Čeština všední i nevšední, Čeština poslechem i poklepem, Čeština je jazyk vtipný). Mnohé nové a moderní učebnice dokazují, že také ve škole se lze s čeština bavit, např. chodit na ni od lesa. Do hájemství češtiny se nřílo snad v dobách minulých či v básnictví, na přelomu tisíciletí jsme spíše ekologicko-racionální - viz Z českých luhů do háje. Pod pokličku tohoto titulu zde krátce nahlédneme.

Překladatel Vladimír Fux dal své knize *Z českých luhů do háje* (Brno, Nakladatelství Petrov 1997, 168 s.) podtitul *Několik rozjímání o češtině těchto dní a zahrnul do ní „věcnou“ přílohu Dědečkovy žertíky (Několik zastavení ve sbírkách mluvních přírodnin a minerálů úrazu).*

První část knihy je sestavena z úvah o podobě současné veřejné komunikace, a to především v oblasti politiky a publicistiky. Svěrázným humorným způsobem autor komentuje řadu běžných a charakteristických vyjádření, vazeb, tvarů (být na čele, být na vině, s tím, že). Občas se ohlíží zpět do historie češtiny, občas pohlíží dopředu na její vývoj a často se rozhlíží kolem na cizí jazyky a zaznamenává, příp. hodnotí jejich vliv na češtinu. Autor prokazuje značné jazykové zkušenosti (především praktického rázu), jemný cit pro jazyk i velký smysl pro jazykový humor, svéráz a svébytnost. Postoje, mnohé názory a hodnocení někdy nejsou prosty emocionality, někdy prozrazují autorův ostravský původ i současné brněnské působení a neskrývají protipražské ladění. Citujme ze s. 13: „... docházím k závěru, že Morava je pravděpodobně ona část naší vlasti, kde se tu a tam pořád ještě mluví česky. ... obracím se proto k našim ústředním prostředkům masového ničení jazyka českého, decentralisovaným už skoro beze zbytku do Prahy (kterýmžto faktem u nás nastala jazyková oktrojírka rozměrů dosud nebývalých): Bude asi vhodné přezkoumat, nač byl v této zemi kodifikován spisovný jazyk, když praktické užití jakékoli jeho modifikace předem působi okamžité zježení srsti metropolitně mediálních uživatelů.“

Jazykové „nešvary“ jsou posuzovány podle spisovné normy, ale zřejmě i podle autorova úzu, který se v některých případech odlišuje od současné kodifikace. K ní i ke kodifikátorům má autor ostatně výhrady, o čemž svědčí výrok právě citovaný nebo i následující: „A tak se obracím přímo na Peruna, kterýžto hromovlácce nám svěřil jazyka dar, a hlasem co možná nedotčeným

emocemi ho žádám: Rozvaž, mocné božstvo, jestli by do každého češtináře, který sklouzne do role normujícího plánovače jazykových změn, neměl zavčas bacit tvůj velectěný hrom. Jinak se dotyčný dar v pořádku neuchová už nám, natož potom budoucím.“ (s. 32). Tak např. u substantiva pravomoc se za jedině správný považuje v 1. pl. tvar *pravomoci* a tvar *pravomoce* je připisován dialektem (s. 23); Čeština - řeč a jazyk a Pravidla českého pravopisu však uvádějí dublety *pravomoci/e*. Naopak na s. 30 je použit chybný tvar 7. pl. substantiva oběť: *obětmi*. Podobně imperativ *kaže* a tvary pro 3. os. pl. indikativu prezenta (*oni*) umí, vyrábí, odchází se hodnotí jako chybné, ačkoliv v Pravidlech a ve 2. vydání Slovníku spisovné češtiny se objevují jako dubletní k tvarům (*oni*) *umějí*, *vyrábějí*, *odcházejí*. Oprávněná je autorova kritika v poslední době velmi časté a z hlediska češtiny nesprávné záměny zájmen typu: *Svěrte Vaše starosti nám!* (s. 26). Pro terminologickou přesnost ale poznamenejme, že snad nejde o konec přivlastňovacích zájmen, protože zvratné *svij* je stejně přivlastňovací jako *můj*, *tvůj* apod.

Poměrně značnou pozornost autor věnuje výslovnosti, a to zejména rozdílům ve výslovnosti na Moravě a v Čechách (spodoba znělosti, kvantita samohlásek) a výslovnosti cizích slov. Stav vědeckého bádání v této oblasti je shledán zcela neutřeseným - notně ironicky se píše o ortoepii: „*Obávám se, že v Praze o ní dnes ví jen hrstka zavilých spiklenců kolem esoterické sekty češtinářů n a K a r o l i n u* (?! - proložení IB), *neboť je zcela zjevně na úrovni vědy tajné.*“ (s. 63). Výklady o výslovnosti však nejsou vždy zcela přesné - viz např. vyjádření na s. 29 u slov *cikán*, *demokracie*: „*výslovnost s K je nám oktrojována jako jedině správná*“, „*je víc než podezřelé, že demokracie byla měněna v demografii*“. Spisovná je však pouze výslovnost s /k/.

První část knihy, analytcko-úvahová, převážně dojmologicky založená sbírka statí, vyznívá celkově v duchu titulu knihy skepticky, na což autor upozornil čtenáře již v úvodu (s. 12): „*Nevznikl tedy spisek o libeznostech z luhů a hájů češtiny - spíše stížnost na fakt, že se zánikem luhů odebirá se nás jazyk jaksi logickou cestou do háje: dík akčním filmům a zejména stále akčnějším dabingům vzniká jakási BASIC CZECH, notně orvaná a bezcitně záplatovaná verše naší mateřtiny.*“ Jak autor v závěru této části tvrdí, je třeba doplnit ji humoristickou přílohou. *Dědečkovy žertíky* jsou záznamem „*přehršle breptologických příhod*“ po léta pečlivě strádaných z vlastních zkušeností autorových i jeho okolí. A právě tato příloha může pootevřít dveře širokému okruhu čtenářů a současně je motivovat k zájmu o češtinu a její osud. Nezůstane-li jen u ohledu ekologického, pak jistě publikace Vladimíra Fuxa nebude nošením dříví do lesa.

Ivana Bozděchová

Následující básničku zaslal redakci našeho časopisu čtenář z Prahy.

Gramatyka po hanácke

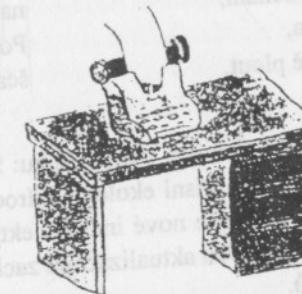
*Juž so teda dloho v Praze
po „pražske“ však neznám.
Často pražske zaškobrtmo
těžko se v tém veznám.*

*Moji pražšti kamarádi
dělajó si šófke
že pré eště pořád říkám
místo Troubky - Tróbke.*

*A kdeš chco po nich šufánek
tož tó hlavó krótijó
snad po nás Hanáku nechceš
abesme bele Sibyló.*

*Pražákum fčil objevojo
hanáčtiny kráso:
kdeš to nende gramatycke
de to přes klobáso.*

JARLICH

K ekologii jazyka i přírody

Někdy si ani neuvědomujeme, že texty pop music, rockových skladeb všeho druhu a vůbec texty k ne-vážné hudbě jsme dobrovolně i nedobrovolně zanášení po 24 hodin denně. Je škoda, že tuto kulisu už ani nevnímáme. Částečnou nápravou by tu mohl být ústup od výlučné a někdy až příliš obecné češtiny a příklon i k jiným jazykovým útvarům. Bohužel jen přechodným osvěžením tu byl zpěvní projev Pavla Dobeše s mírnoučkou příchutí ostravské dikce; a oblibená *Sbohem frajárečko* Vlasty Redla, míchající (záměrně?) dialekty bez ladu a skladu, je zase bud' kouzlem nechtěného, nebo projevem autorova niterného postmodernismu. Neztrácejme však naději a nahlédněme do historie české pop music. Před nejméně třiceti lety se totiž anonymně objevil jadrný a autenticky působící překlad novočeského textu taneční písni do starobylého, byť někdy méně srozumitelného dialektu. Tehdy frčelo jedno pozoruhodné tango. Jeho hanácký překlad / převod přetiskujeme - pro jistotu spolu s českým originálem. Budíž nám tvůrčím příkladem a vzorem.

Plují lodi do Triany,
plují lodi do Malagy,
plují lodi na vše strany,
a nenese mě žádná z nich.
Tam na moři vlnky hrají,
tam ptáci se rozlétají,
jen já stojím na pokraji
a mávám jim na pozdrav

Jednou se pro mě vrátí
bárka, na kterou dávno čekám,
pak poplujem do daleka,
vánkem budeme šťastně plout.
Atd., atp.

Vyzývám tedy textařské aktivisty všeho druhu: Spojujte ve svých nových textech tanečních a rockových písni ekologii přírodní s ekologií jazykovou! Kříste staré dialekty a využívejte nové interdialekty! Pryč s jazykovou uniformitou, sem s různorodostí! Jen aktualizacemi zachováme bohatství přírody a jazyka, dědictví předků.

Plavó lodě do Triáne,
plavó lodě do Malage.
Plavó lodě na všecké strane
a mě tade nechale.
Tam na mořo si vlnke hrajó
a ftáci sem tam litajó,
enem já stójim furt na krajo
a žere mě to, kořeno.
(Juchú! Ale)

Třeba se zas vrátijó,
nafta neveteče jim všecka!
Potem bodem jak malý děčka
šczęsně mávat jim na pozdrav.

ou

Jos. Mánes: Hanačka (1854).

ČEŠTINA (NEJEN) PRO CIZINCE

Syndrom Kalininského prospektu (Poznámka k výuce češtiny pro cizince)

Můj příbuzný kdysi vystudoval v Moskvě a kromě diplomu za filmovou režii si odtud přivezl „syndrom Kalininského prospektu“: představte si širý a velkolepý Kalininský prospekt, kráčíte po něm, hovoříce o umění, a najednou prásk ho - šlápnete do díry, která tam zeje po chybějící dlažební kostce. Všude všechno hladce vydlážděné a jedna jediná dlaždice chybí! Touto historkou chci ilustrovat nenápadnou past české syntaxe, která číhá na cizince, kráčející po celkem přehledné, benevolentním slovosledem dlážděné ulici české věty. Onou pastí je takzvaná „druhá pozice“ ve větě, tedy prostor, kde se v určitém pořadí soustředí nepřízvučná pomocná slovesa, příklonky a částice. V bezpríznakových, neutrálních promluvách je toto pořadí většinou poměrně přesně dodržováno (výjimky z tohoto pravidla nebudou předmětem zájmu našeho článku).

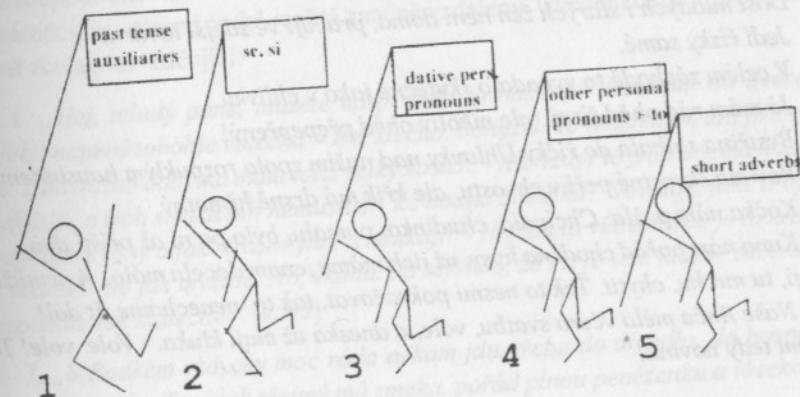
Cizinec studující čestinu tak může slyšet: „*byl jsem*“ či „*včera jsem byl*“, „*bál se*“ a vzápětí „*on se bál*“, „*dala jí to*“ a hned zas „*dneska jí to dala*“. Pokud se mu nedostane názorného, komplexního a opakovaného vysvětlení, může upadnout do pasti druhé pozice. Jakápak past, namítnou možná někteří. Když přece student vsune nepřízvučné slovo na nesprávné místo, na významu věty se nic nemění! - To je pravda. Ověřme si to na větách typu: *Ten kluk jmenuje se Petr. Dneska ráno a dopoledne byl jsem tam. Máme rádi to.* Uvedené věty sice působí trochu podivně, ihned si uvědomíme, že s nimi něco není v pořádku, ale přesto zůstávají zcela srozumitelné. Žádný český mluvčí by je ovšem takto neřekl - a právě zde je jádro problému.

Jde totiž o to, že pokud si student pravidlo druhé pozice důkladně neosvojí, může se výrazně snížit jeho schopnost **porozumět** ústním i písemným projevům. Vzpomínám si v této souvislosti na jednu americkou studentku, která existenci druhé pozice nepřekládala velký význam. Pamatovala si sice, že o ní cosi letmo zaslechla, ale to bylo vše. Česky hovořila celkem plynně, s velikým nadšením

a vskutku bohatou slovní zásobou, avšak často si stěžovala, že českým mluvčím špatně rozumí. Kořeny jejich nesnáší se ozřejmily v okamžiku, kdy začala překládat písemný text psaný v minulém čase. V delších větách typu: „*Včera jsem doma dlohu, pečlivě a do posledního detailu připravoval program konference*“ překládala „*jsem*“ automaticky jako „*I'm*“ a následující „*připravoval*“ pak vnímala jako „*he prepared*“. Celkem logicky hájila tento postup tím, že mezi slovesy je čárka, a tudíž se jedná o věty dvě. Není divu, že věta pro ni okamžitě ztrácela smysl, a to i přesto, že sama minulý čas běžně tvořila a používala.

Na tomto příkladu lze vidět, že pravidlo druhé pozice může být pro správné porozumění mimořádně důležité. Domnívám se, že zanedbání tohoto pravidla vyrůstá ze širšího problému, totiž ze skutečnosti, že výuka češtiny pro cizince občas podceňuje význam větné stavby a především její základní složky, slovesa. Většině učebnic dominuje substantivum se svými pádovými koncovkami a výuka se soustředí na jejich zvládnutí. Studenti tak snadno získávají dojem, že sloveso je jakýmsi přívěkem substantiva. Ve skutečnosti je tomu právě naopak. Čeština je jazyk výrazně verbální a právě sloveso se svou valenční schopností tvoří páteř české věty, určuje, který pád či předložková vazba budou použity, a rozhodujícím způsobem ovlivňuje i přítomnost, respektive nepřítomnost a uspořádání nepřízvučných složek české věty na její druhé pozici.

Zmínila jsem se už o tom, že pravidlo, které se druhé pozice týká, by mělo být vysvětlováno názorně, komplexně a opakováně. Ve své připravované učebnici českého jazyka na bázi angličtiny proto používám obrázek, který zachycuje „kolbiště“ druhé pozice s jeho hlavními aktéry, a to v pořadí, v jakém zde „zápolí o prvenství“:

Na toto jednoduché znázornění odkazují všude tam, kde se o zmíněných jevech učíme. Studenti si tak obrázek připomínají opakovaně a zároveň ho vždy vnímají v celé jeho šíři. Názorně si zde uvědomí nejen to, jak věta vypadá, když jsou přítomni všichni „účastníci závodu“, ale i posun, ke kterému dochází tehdy, když jeden nebo více z nich chybí. K českému flexibilnímu slovosledu se tak propracovávají postupně, skrze poznání základních zákonitostí české věty. S trohou nadsázkou lze říci, že si jeho pravidla musí důkladně osvojit, aby je později mohli „porušovat“ a aktualizovat - tak jako to dělají rodilí mluvčí.

Závěrem ještě malou poznámku: z vlastních trpkých zkušeností vím, jak je zlé, když pedagog vytyčí nějaké hladce schůdné a zaručeně fungující pravidlo a náhle nemá po ruce příklad, kterým by ho mohl doložit. Proto je dobré vyzbrojít se dopředu nějakou větičkou typu „*bál jsem se mu to ale dát*“. „Syndrom Kalininského prospektu“ bývá totiž mimořádně záladný a rozhodně nehrozí jen studentům.

Lida Holá

Pardál za všecky prachy aneb Druhý díl mnichovské učebnice češtiny

V ČDS 1/1998 (s. 54-56) byla pod názvem Mnichovská učebnice češtiny otištěna recenze I. dílu učebnice češtiny pro německé studenty *Tschechisch gründlich und systematisch* z pera Jiřího Bohumila Freie. Tutež učebnici podrobně recenzoval v Naší řeči (roč. 81, 1998, s. 255-259) i František Štícha a s jeho závěry lze jedině souhlasit. Mnichovské nakladatelství Otto Sagner vydalo v roce 1998 v řadě *Slavistische Beiträge* jako č. 372 její druhý díl a o něm chceme nyní informovat.

Druhý díl Freiovy učebnice úzce navazuje na díl první, a to i číslováním lekcí: začíná totiž lekcí třináct. Také základní metodický přístup je v obou dílech totožný; domníváme se proto, že stačí jen stručně zopakovat to, co bylo řečeno o dílu prvním. Frei, rodilý Čech dlouhá léta působící v Mnichově jako vysokoškolský učitel češtiny, si za základní metodický postup ve své učebnici zvolil německy psaný (někdy až příliš rozsáhlý) výklad o české gramatice kombinovaný s překladovou metodou. Kreativních úkolů a cvičení, v nichž má student s českým jazykem „něco dělat“ a ne jen češtinu pozorovat, je opravdu minimum. Postrádáme rovněž cvičení a úkoly rozvíjející komunikativní kompetence (úkol popsat několik jednoduchých obrázků je naprostě nedostatečný). I ve druhém dílu zcela absentují autentické české texty, s výjimkou několika ukázek z české poezie (K. H. Borovský, J. Seifert, J. V. Sládek, J. Wolker) či několika lidových písni, rčení a přísloví. Za autentické totiž není možné považovat vzorové texty, které se v lekcích objevují (jejich autorem je pravděpodobně sám J. B. Frei), neboť jsou svým obsahem i jazykovým ztvárněním současné české realitě značně vzdáleny. Uvedení dvou z nich bude jistě zcela přesvědčující:

1. „Hej, mladý pane, můžete mi přihmat ta naše dvě hovádka do dvora? Třeba napřed tohohle volečka. - Ne, slečno, bohužel. To neudělám, ani pro vás ne. Z hovězího dobytka mám totiž velký strach. - Ale vždyť to jsou docela hodná zvířátka, z těch strach mít nemusíte. - Že hodná zvířátka? Nevidíte, jaké ti býci mají ostré rohy a jak strašně funí a koukají? - Nejsou to vůbec býci, je to kráva s volkem, ale jak myslíte. No, škoda. Já myslela, že mi je sem klidně zaženete, vypadáte tak statečně.“ (s. 93)

2. „S Radkem vždycky moc ráda někam jdu, třeba do divadla, do hospody nebo tancovat. Ten kluk zřejmě má zmeka, porád plnou peněženku a všecko mi

Příklady „větiček“, jimž bychom se naopak měli při výuce češtiny raději vyhnout, vybral J. Hasil z učebnice *Tschechisch gründlich und systematisch*, o níž informuje v tomto čísle ČDS.

Včera v noci se David setkal s Ninou v sadech přes zákaz od otce.

Ten musí jít do obchodu, kdo nakupuje.

Pospícháme nikam.

Ještě měli potřeba pisek.

Dost mladých i starých žen není doma, pracují ve zdejší továrně.

Jedí řízky samé.

V celém záchodě to vypadalo skutečně jako v chlívknu.

Já mám rád oběd řízný, ale nikoliv oběd přepeřený!

Bystřina sbíhala do říčky Úhlavky nad naším zpola rozpuklým hausbótem.

Páv má skvostné perí v chvostu, ale křík má drsně hřmotný.

Kočka nám pošla. Chcipala, chudinka, pomalu, bylo po ní až příští den.

Kuna nám pořád chodí na husy, už jich máme jenom docela málo. A nemůžeme ji, tu mrchu, chytit. Tak to nesmí pokračovat, tak to nenecháme jít dál!

Naše Anča měla včera svatbu, vole, a dneska už mají kluka. - Vole vole! To je mi tedy novina!

přeje a kupuje. I jinak je to skutečně pardál za všecky prachy. O prázdninách s ním chci jet na letní byt k moři; pošlu ti tamotud pohled. Chci užít života teď, v mládí, ne potom marně honit bycha." (s. 162)

Celou učebnicí prostupuje i příběh, rozsáhlý souvislý text o tom, jak dva mladí lidé jedou do Prahy na návštěvu. Část je psána v češtině a část v němčině a slouží opět k překladu. I v tomto případě je ale nutno konstatovat, že to není text autentický, který by byl napsán současnou češtinou a který by odrázel situaci v Česku. Cvičení k němu jsou opět jednotvárná a jednostranná, jejich zadání nabádají k pozornému čtení, pozorování a překladu.

Zvláštní pozornosti by si zasloužily gramatické komentáře - kromě zajímavých postřehů tu najdeme i konstatování sporná a snad i zavádějící. Totéž lze říci také o stylovém hodnocení některých slov a jejich německých ekvivalentů ve slovníčcích u jednotlivých lekcí. To by ale vyžadovalo mnohem větší prostor.

Freiova učebnice je přímo kabinetním příkladem staré zkušenosti, že rodilý mluvčí žijící dlouhou dobu v cizím jazykovém prostředí (a nezáleží na tom, jestli svým mateřským jazykem hovoří, nebo ne) si trvaleji uchovává především plnou znalost gramatického systému a naopak nejdříve ztrácí povědomí o frazeologii, cit ke spojovatelnosti slov a k jejich aktuálnímu užívání a také ke slovotvorbě. Například na s. 404 se ptá čísloň: „*Co vezmete k pití, co budete pít?*“ A host odpovídá: „*Ještě si to rozmyslíme, pane vrchní. Musíte přijít za chvilku znova, snad pak už objednáme jídlo i nápoje najednou.*“ Další příklad - na samé hranici srozumitelnosti - je ze strany 94: „... Žena je toho názoru, že musíme rychle sehnat prvotřídního chirurga, jenže o takových chirurzích nevíme a lidé ji ještě odbývají, myslí, že hrozně přehání. Zatím ona spíš podsazuje.“ To se týká i věty ze s. 92: „*Ještě měli potřeba písek a vodu*“ či příkladu ze s. 89: „*Anča prý večer jsem doma, tak k ní můžeš skočit pro tu knihu. Mirek prej vím, vím, ale houby ví!*“ Vytrácí se i cit pro užívání předložek: „*Třeba se podívat na Hrad, do Starého i Nového Města a na Malou Stranu*“ (s. 249). Na s. 323 Frei uvádí jako slovotvorné typy slovesa „*kralovat, kantorovat a biskupovat*“ atd.

Je škoda, že tak renomované nakladatelství, jakým Verlag Otto Sagner v Mnichově zcela jistě je, vydá bezesporu potřebnou učebnici češtiny bez odborného a kvalifikovaného recenzního řízení. Odstranění výše naznačených nedostatků by bylo velmi prospěšné, protože ve svém základu je to učebnice fundovaná, nesporně zajímavá, jež obsahuje řadu inspirativních postřehů o českém gramatickém systému a bere ohled i na stratifikaci češtiny. Škoda, že se

autor nevyvaroval jisté jednostrannosti v metodickém přístupu a že zcela vědomě a snad i záměrně ignoruje moderní lingvodidaktické postupy, které byly vypracovány kupříkladu Kulturní komisi Rady Evropy (ve svém díle je prezentuje nizozemský badatel profesor Jan van Ek). J. B. Frei však ve své učebnici nebene ohled ani na současné české reálie. A to je škoda. Bez informací o reáliích, které jsou organicky zakomponovány do gramatického učiva a do příslušných textů, si totíž dnes moderní učebnici cizího jazyka lze těžko představit.

Závěrem zopakujme to, co bylo řečeno již o prvním dílu: Freiova učebnice je spíše podrobnou (autor již připravuje její třetí díl) a systematickou učebnicí o českém jazyku než učebnicí češtiny. A přitom by kvalitní, podrobná a systematická učebnice češtiny pro německé slavisty byla opravdu potřebná.

Jirí Hasil

A ještě jednou výběr J. Hasila z *Tschechisch gründlich und systematisch*. Tentokrát je záměr autora učebnice zřejmý: němečtí studenti budou procvičovat výslovnost pro ně obtížných hlásek a hláskových skupin.

Malá Nataša sama plavala na znak a jásla.

Mladá, vlasatá máma Dáša tam dala caparta Alana hajat na vál za vlažná kamna.

V temném lese vedle zelené jedle je jelen, nežere pěkné čerstvé větve, jen se lehce, vznešeně nese lesem.

Tebe dnes přes meze nesvezeme, Jene Velene.

Čtyři ministři si kdysi v pivnici při silnici připili.

Tři Ninini silní, přičinliví syni Vít, Jiří i Diviš si při svíci vybílili v mlýnici jižní síň.

Hrom do toho, olovo skoro došlo! Oldo, doskoč do Zvonokos pro olovo! Odchod! U Buzuluku můj vůl z hnusu usnul u pluhu.

U Ulmu kluk Rufus Uhu uzmul Rumunům půl sudu cukru.

Neúmorní poustevníci čtou v euforii Pentateuch, houpou svou moudrou hlavou, mnou vous a vedou dlouhý soud o nauce.

Řežte dříví na pořádná břevna, ne na křehké trásky.

Václav Svatý kdysi vládl v Čechách v neshodách s Boleslavem, svým vztekým bratrem.

Vzteký severák svál shnilé odpadky i útržky všemožných balicích hmot dolů pod nadjezd, kde je vstup na trať zakázán.

Elementární záhřebská učebnice češtiny

Pod patronací známé chorvatské a jihoslovanské bohemistky paní prof. Dr. Dubravky Sesar byla v rámci projektu „Istraživanje zapadnoslavenských jezika“ vydána v nákladu tří sta (!) exemplářů cvičebnice Alena Novosada *Vježbenica češkog jezika* (Závod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1998, 142 s.), určená především studentům prvního ročníku bohemistiky. A je nutno hned na počátku říci, že je to cvičebnice zdařilá.

Není to samozřejmě první jazyková příručka zprostředkující chorvatským zájemcům o bohemistiku bližší poznání češtiny. Existují už slovníky (Merhaut, Sobotka, Noha, Dobrovský - Bartošová), konverzační příručky (Jeníková, Juřina - Vejvoda, Čechová a kol.) i přehledy gramatiky (Ribarova, Berg). Měla se tedy nová záhřebská cvičebnice jednak od čeho odrazit a na čem stavět, jednak je možné ji s uvedenými tituly srovnávat. I když tedy není tato publikace první, hodnotíme ji vysoko, protože je dobře komponovaná a přehledná. Při její přípravě posloužily výborně též různé učebnice češtiny pro cizince (Hronová - Turzíková, Holub - Confortiová, Hronek - Šustalová - Trnková, Poldauf - Šprung aj.), stejně jako české příručky, slovníky a učebnice.

Cvičebnice má devatenáct lekcí (1 + 18), každá z nich je rozdělena na tři části: úvodní text (texty) - gramatika - konverzace. Výjimku tvoří pouze „Úvodní lekce“ (také není označena pořadovým číslem), která uvádí do systému českého hláskosloví, seznamuje s českou abecedou, především se však věnuje výslovnosti a v konverzační části učí některým českým pozdravům a nápodobou komunikačního modelu i kontaktům při prvním setkání.

Lekce jsou uspořádány přehledně, na obtížné jevy se upozorňuje signálem *Pozor!!!*, výjimky a nepravidelnosti jsou ve cvičeních výrazně označeny. Např. ve cvičení na skloňování maskulin je pokyn: „*skloňujte v jednotném a množném čísle*“ - v textu cvičení je pak výraz *přítel* doprovázen poznámkou v závorce (*pl. přátele*) apod.

V gramatických přehledech je věnována pozornost nejdříve slovesům - v lekci jsou pochopitelně především pravidelná paradigmata, nejsou však zanedbány ani (zčásti) nepravidelné typy (*moc, chtít, vědět* už ve druhé lekci, *mít, jít, jet* ve třetí lekci atd.). Druhá část gramatiky se zabývá deklinací (substantiv, adjektiv, pronomin a základních a neurčitých číslovek), stupňováním (adjectiv a adverbii, tvorením posesivních adjektiv, ale také předložkovými

vazbami. Na deklinační výjimky a obtížnější skloňování je pamatováno v tzv. dodatečích: ve 14. lekci *Skloňování podle vzoru „předseda, soudce“*, v 15. lekci *Skloňování substantiv „člověk, den“*, v 16. lekci *Skloňování substantiv „dveře, oči, uši, Vánoce, dítě, nebe, vejce“*.

Literární ukázky jsou vybrány z Macourka, Suchého, Weniga, Horníčka a Oty Pavla, kromě beletrie jsou zastoupeny anekdoty, pohádky i pověsti a opomíjeny nebyly ani české reálie (Vánoce, Praha, kulturní život v ČR).

Významným přínosem učebnice je česká komunikační báze, a to v lexikálním materiálu (bez chorvatských paralel) i v instrukcích ke cvičením a ve všech poučených.

Pravopisnou připomínku mám snad jen k chybnému psaní slova „výjimka“, z lexikálního hlediska poněkud vadí výraz „tvorba“ místo „tvoření“ - např. „tvorba minulého času“ (pravděpodobně se jedná o interferenční vliv chorvatštiny). Trošku taky zarází občasná terminologická nedůslednost - v tabulce je např. „podmiňovací způsob“, ve vysvětlivkách a instrukcích se střídá český termín s výrazem „kondičional“ a podobně je tomu i s pojmy „perfektivum“ a „dokonávání vid“. Jenže to jsou takové drobnosti, že snad nestojí ani za řeč.

A tak hlavně děkujeme chorvatským kolegům za příklad dobře připravené cvičebnice češtiny, za její sličnou podobu i za propagaci českého jazyka na Balkáně. Záhřebským studentům pak přejeme kromě mnoha úspěchů při zvládání češtiny s takovou výbornou učebnicí i další výtečné bohemistické publikace, antologie a učebnice.

Svatopluk Pastyřík

Poznáte, o který jazyk se jedná? III.

Kterým jazykem hovoří mluvčí, od něhož jsme slyšeli:

[dobečose mene da:me ne:ve:žneg depo tajo:]

A tento?

[jano mintenker]

NESLYŠÍCÍ A ČEŠTINA

Nejsou jazyky jako jazyky,

určitě zásadněji než třeba čeština a angličtina se od sebe liší čeština a znakový jazyk. A nejen tím, že „mluvidly“ znakového jazyka jsou převážně ruce, nejen tím, že jazyk neslyšících nemá psanou podobu... Čím vícem dalším (a jaké to má příčiny a důsledky) - to dennodenně, a nejen teoreticky, zjišťují slyšící i neslyšící studenti oboru čeština v komunikaci neslyšících. A zjišťují to spolu s nimi i jejich učitelé.

Společné semináře a přednášky nejsou (zatím?) pro nikoho ze zúčastněných komunikačními situacemi běžnými a snadno zvládnutelnými. Ale je-li podstatou komunikace „sejít se u společné věci“, pak se tu opravdu komunikuje.

Ona „společná věc“ je tu dokonce jaksi zdvojená. Nejdříve jen o téma právě probírané v rámci daného semináře či přednášky, třeba z psycholinguistiky nebo z filosofie. V dalším plánu se tu totiž neustále vede řeč ještě o něčem jiném. O jinakosti slyšících a neslyšících: o jinakosti jejich prožívání, vidění světa, jejich myslí - která se ukazuje zcela zásadně právě na rovině jazyků: mateřského (tj. českého) jazyka slyšících - a mateřského (tj. znakového) jazyka neslyšících. A vede se tu tedy řeč i o možnostech a mezech porozumění.

V souvislosti jakési debaty třeba někdo ze skupiny slyšících řekne: „To by bylo něco jako rouhání!“ - A je to zase tady. Rouhání? - Tlumočnice nezná znak a neslyšící neznají slovo. A ukazuje se, že to není jen slovo, co neznají.

„Když se někdo staví na úroveň Boha,“ začíná naše objasňování. Rozumíte? - Nechápavý výraz.

Pokouší se někdo jiný - a odjinud: „Třeba když řekneš, že stejně brzo umřeš a že nic nemá cenu!“

„Aha,“ ukazuje Martin, „když mám zítra zkoušku a dneska už budu říkat, že ji neudělám? To je rouhat se?“

„Ne, to ne,“ jsme ted' rozpačití zase my. Nikdy bychom si byli nepomysleli,

že je to tak těžké. Zkoušíme to ještě jinak.

„Znáte Polednici?“ - Znají. Ukazují krásný znak, v němž tu „malou, hnědou, tváře divé“ všichni poznáváme. Jsme rádi, že spolu něco sdílíme. „Ta matka přece nemohla ve skutečnosti chtít, aby si pro její dítě přišla Polednice. Řekla to jen tak, ve zlosti, nebo aby to dítě postrašila. A víme, co se potom stalo. Říká něco tak hrozného se zkrátka nemá, aby se to třeba nesplnilo. Člověk se má bát některé věci vyslovit. A když od někoho něco takového slyšíme, řekneme mu, aby se nerouhal.“ Víme všichni, že to není přesné, ale snažíme se...

Zda je ovšem naše snaha úspěšná - těžko říct. Neslyšící sice kývají, ale kdoví? Kdoví, zdali to není jen ze slušnosti nebo ze strachu, aby nevypadali hloupě... A třeba si i myslí, že pochopili, a zatím je to všechno jinak...

V mnoha ohledech to mají neslyšící s češtinou těžší než „klasičtí“ cizinci. Ti si totiž ve výše uvedeném případě vypomůžou ekvivalentem, nalezeným ve slovníku. Ale co tam, kde ekvivalent neexistuje? Když prostě v oněch hlavách (v „kolektivním vědomí“) není pojem odpovídající našemu „rouhání“? Když tam „rouhání“ není vyňato ze skutečnosti lidského prožívání, uchopeno myslí, pojmenováno? - Co není, nedá se přeložit.

(„Smutně jsem poznal nakonec: / Kde chybí slovo, není věc,“ vzpomeneme si maně na německého básníka Georga a jeho vykladače Heideggera.)

Situace je o to složitější, že „neexistenci“ daného pojmu vlastně nemáme potvrzenu. Nerealizuje se - tak jak to někdy bývá při srovnání jazyků „verbálně-vokálních“ - přece jenom nějak jinak, na jiné úrovni, již nejsme třeba s to nahlédnout? A již nejsou s to (zatím?) vidět jako podstatnou ani sami neslyšící?

A vůbec: jak myslí tito „cizinci“? Jak prožívají svět (a jazyk), jak ho reflekují? A: uvažují také oni někdy o tom, jak myslíme (na rozdíl od nich) „my“?

Nic nevíme, můžeme se jen domnívat. Jsme v tomto případě trochu jako nejvyšší řecký bůh Zeus, když byl se svou manželkou Herou ve sporu o to, kdo prožívá větší potěšení z lásky: žena, nebo muž? - Nelze kvalifikovaně odpovědět, neboť každý z nás má autenticky vždy jen jednu zkušenosť. Při setkání s jinakostí se tedy musíme smířit s tím, že ji nikdy nepochopíme úplně. To je ostatně podstatou jinakosti.

Jediné, co můžeme, jsou ustavičné pokusy o dialog. Mezi lidmi (tolik jinými!) i mezi jejich jazyky.

Irena Vaňková

Nesamozřejmost čtení

Mezi tituly, které se - v poslední době stále častěji - věnují menšinovým češtinám různého druhu, se řadí také sborník *Co a jak číst se sluchově postiženým dítětem* (v redakci A. Červenkové vydala Federace rodičů a přátel sluchově postižených, Praha 1999, 80 s.).

Knížka se zaměřuje - vidět to je už z titulu - na otázky recepce, zvl. na čtení a na porozumění čtenému. Na zřeteli přitom má specifického čtenáře a interpreta - sluchově postižené dítě. Jak takové dítě vnímá, resp. může vnímat texty různého druhu, jak jim rozumí, nebo proč jim nerozumí? A nechce-li číst, není to právě proto, že nechápe, k čemu takové čtení vůbec je? Jak postupovat, aby se schopnost porozumět čtenému a v návaznosti na to i chuť číst změnila k lepšímu? A přivedeme-li sluchově postižené dítě k četbě, jaké texty mu vybírat? Předkládat mu texty běžné, a nebo mu je nějak upravovat? Pokud ano, jak by taková úprava měla vypadat? To jsou otázky, které prolínají různě výrazně všemi příspěvky sborníku, a člověka neznalého problematiky vzdělávání sluchově postižených možná trochu překvapují. Jsou ale nepochybě na místě. Všem sluchově postiženým Čechům (počítaje v to i neslyšící, tedy ty, kteří nemohou vnímat mluvené slovo, popř. ho vnímají jen omezeně) je nepochybě třeba zaručit přístup k psané formě jazyka a k informacím, jichž se bez jejího zvládnutí prostě nedoberou. To se zdá být zcela samozřejmým cílem každého vzdělávání. Autoři příspěvků (především učitelé a rodiče sluchově postižených dětí) ale brzy čtenáře přesvědčí o tom, že dosáhnout tohoto cíle nijak samozřejmé není.

Sborník je rozdělen do šesti částí.

První část (*Proč nečtou?*) se zabývá důvody vlažného vztahu neslyšících dětí k četbě. Autoři (A. Červenková, H. Pangrácová, M. Růžičková, V. Strnadová, A. Hudáková, L. Marková) se z různých úhlů pohledu zaměřují na předpoklady čtení s porozuměním: ukazují, jak podstatná je v této souvislosti znalost světa (a u literárních textů ještě také povědomí o literární tradici), jak je pro získání znalostí o světě důležitý jakýkoliv jazyk, který si dítě osvojí v raném věku (tedy i jazyk znakový), jak může nechat ke čtení plynout z neznalosti češtiny a které rysy češtiny jsou pro dítě nejobtížněji schůdné. Ukazují zároveň i způsoby, jak postupovat - ať už v rámci rodinné péče nebo v předškolní výchově institucionální.

Druhá část (*Co číst z dětské umělecké prózy*) zaznamenává zkušenosti sluchově postižených (příp. jejich rodičů a prarodičů) s četbou. Krátké záznamy takových individuálních zkušeností (A. Červenkové, L. Červenkové, E. Boudové, R. Novákové, M. Peřinové) doplňuje R. Ditmar výběrem titulů, které by mělo - jak se říká v úvodu kapitolky - číst každé české dítě.

V třetí části (*Od ríkadel k Máji*) se autoři (A. Červenková, M. Kolářová a T. Kánská, M. Korecká, B. Dřevíková, M. Červenka) zamýšlejí nad četbou poezie. Už v této kapitole jsou ale předznamenána témata, jež se soustavněji otvírají v kapitolách dalších a jež souvisí především s otázkou, zda umělecké texty (se zřetelem k sluchovému postižení jejich čtenáře) upravovat, resp. přepisovat, či nikoli.

Podrobněji se tento problém probírá ve čtvrté části publikace (*Úprava textů pro děti s vadami sluchu*). A. Červenková (*Proč a jak texty upravovat*) zde rekapituluje Smetáčkovy názory na tzv. jazykovou obtížnost školní četby (kritériem jsou délka slov, počet rozdílných slov a délka vět), reprodukuje jeho soupis titulů podle jazykové obtížnosti a shrnuje švédské poznatky o adaptacích uměleckých textů (ne vždycky zdánlivě jednodušší text opravdu „funguje“). E. Souralová popisuje metodiku úprav uměleckých textů (zpracovávají je jako své diplomové práce studenti Pedagogické fakulty v Olomouci), R. Karasová se vyjadřuje k fungování takto upravených textů ve vyučování na speciálních školách, H. Balejová předkládá ke srovnání části textů původních a jejich upravenou verzi (J. Plachta, Pučálkovic Amina; J. Verne, Patnáctiletý kapitán; V. Čtvrtek, Jak Rumcajs vyhnal obra z lesa Řáholce).

V páté části se autoři (A. Červenková, A. Hudáková) věnují textům, v nichž se k jazyku (češtině) přidružují obrázky; informace, popř. zážitky jsou v různém míře prostředkovány oběma systémy.

I tady se - stejně jako v celé knížce - ukazuje, že zdánlivě velmi speciální problematika (tj. čtení sluchově postižených dětí) přesahuje v různé míře a různým způsobem sebe samu, vztahuje se k otázkám obecnější povahy a přináší cenné podněty k úvahám nejrůznějšího druhu: od úvah nad charakterem a funkcemi adaptace textu po úvahy nad „bytím“ uměleckého textu v lidské komunikaci (Červenkův příspěvek *Sdílet nesdílitelné* by měl podle mého názoru znát každý, kdo umělecké texty čte - a nebo je učí číst jiné).

Kterak česká slova nejednou zmátl Poláka

Takzvaná „zrádná slova“ (v našem případě půjde o češtinu a polštinu) byla připomínána už mnohokrát a také téměř v každé starší učebnici polského jazyka pro Čechy byl obsažen kratší nebo delší slovníček takových slov. Nejde ale jen o překladatelský problém - vždyť situace, mnohdy humorné, kdy nás tato slova „zradí“, mohou probudit i hlubší zájem o blízký jazyk a národ.

Studenti vratislavské slavistiky vyplňovali kvíz, jehož cílem bylo zjistit, s jakou představou si spojují některá česká slova a slovní spojení. Šlo však spíše o zpestření prvních kontaktů s češtinou než o skutečný výzkum. Zde jsou některé z odpovědí (uvádím český překlad těch nejčastějších):

Válet si šunky podle studentů znamená „klepat řízky“, *suchopár* je „fén“ nebo „sauna“, *myčka* - „rádiovka“, případně „druh krávy“ a *zatykač* je „zátka“. Když někdo *kuje pikle*, znamená to prý, že „nakládá okurky do octa“; *jezevcík* je „nižší důstojník“, *živočich* - „neposed“, *protinožec* je podle Poláků „paličák“ nebo „tvrdohlavec“ a *svačina* znamená „svědkyně“ nebo „seznamovací kancelář“. *Ponorný vařič* je „ponorka“, *pampeliška* - „pleny pampers“; *mám kliku* si polští studenti spojují s vyjádřením „mám známosti“ nebo „jsem člen mafie“. *Kuří oko* podle nich znamená „sázené vejce“, *chlastat* - „vylévat vodu“ a *rypadlo* je „lehká holka“ nebo „starý žvanil“.

Na česko-polských jazykových „omylech“ jsou založeny také četné anekdoty. Dovolím si některé z nich připomenout:

- Řekne-li Čech, že *auto dostalo smyk*, bude jeho polský známý přesvědčen, že se přeřekl - měl by přece říct *smyk dostal auto* (*smyk* má v polštině význam „holobrádek“, „spratek“).
- Policajt mi dal *pokutu*, stěžuje si Čech. Polák si v tu chvíli představí, jak si mluvčí musel kleknout uprostřed vozovky a několikrát odříkat Otčenáš. *Pokuta* je totiž polsky „pokání“.
- Umím si představit, jak polské návštěvníky zaskočí Čech z venkova, když

pronese větu *A vedro nepolevuje*. Pro Poláky tento výrok znamená, že „kbelík nezáleží“, a nechápu, proč právě toto pan domácí od kbelíku žádá.

- České slovo *tajemnice* připomíná polský výraz *tajemnica*, tedy „tajemství“ (vzpomínám si, jak mi před mnoha lety na Karlově univerzitě ukázali paní tajemnicí a já jsem se domnívala, že v tom je nějaký podfuk).

- Polští hosté jednoho českého podniku byli informováni, že budou probíhat *pokusy*. Mysleli si tedy, že už začíná neformální část setkání, a to asi velmi atraktivní, protože polská *pokusa* znamená „pokoušení“.

- Inzerát, v němž česká banka nabízí prodej *dluhopisu*, Poláky jistě překvapí. Reklamu na takové „vzácnosti“, jako jsou propisovačky (polsky *dlugopis*), by totiž určitě neplatili.

- Polka vyčítá Čechovi, že ji *przerazil*, což v polštině znamená, že ji vylekal. Čech se omlouvá, že ji *rusil*, čemuž ale ona rozumí tak, že ji *ruszył* („dotkl se jí“).

- *Honza pluje na lodi* zní jako polské *Honza pluje na łodzi* („Honza plivá na loďce“). Ale kdyby náhodou *Honza plival na statku*, tak to by pro Poláka znělo jako polské *Honza pływał na statku*. A to právě znamená, že „Honza plul na lodi“.

- Polská hospodyně vaří podle českého receptu. Čte: zpracujeme těsto a pak je *vyválíme*. Zaskočí ji to, nechápe totiž, proč by měla vypracované těsto *wywaći*, tedy „vyhodit“.

- Existovalo kdysi něco, co se polsky jmenovalo *Pakt Warszawski* a česky *Varšavská smlouva*. Mně však spíš vyhovoval český název, protože *smlouva* zní podobně jako polská *zmowa*, a to znamená „spiknutí“.

- Řekne-li Polák *Ta panna jest cudna*, je to lichotka, ovšem úplně jiného druhu než v češtině - „Ta slečna je kouzelná“.

- Věta *Petr mě přivedl do jiného stavu* je pro polského adresáta zcela nevinná, znamená jen, že „Petr mě doprovodil k jinému rybníku“.

A teď několik případů, které se skutečně staly:

- Můj polský kamarád jel autem přes Česko byl velice pohoršen ceduli

PRODEJNA LIDKA

Prodejna si totiž přeložil jako *sprzedajna*, což znamená „na prodej“. Kdyby však věděl, že prodejna Lidka prodává *rozpuštou* kávu, byl by pohoršen ještě více (*rozpuštný* je polsky „prostopášný“, „nemravný“).

- V měsíčníku *Zwrot*, vydávaném na Těšínsku, vzpomíná předválečný absolvent tamního polského gymnázia, že když byl na hodině nepovinné češtiny napomenut, slíbil: *Pane profesore, já se popravím (poprawić się - polepšit se)*.

- Jedna polská agentura mě požádala o překlad článku - prý něco z oblasti

náboženství. Ráda jsem souhlasila a těšila se na dosti neobvyklé a intelektuálně náročné téma. Šlo však o obyčejnou společenskou smlouvu, v níž byl několikrát citován obchodní *zákoník*. Sekretářka si toho všimla a myslela si, že jde např. o rád karmelitánů. *Zakonník* je totiž „rádový bratr“, „mnich“.

- Nedaleko hraničního přechodu - už na území ČR - jsem viděla poutač

A U T O S T R A D Y T Y Ł K O Z N A Ł E P K A

Tak, jak byl napsán, Poláky určitě pobaví (správně mělo být v obou případech nikoliv „Ł“, ale „L“). *Tylko* si totiž spojí se slovem *tylek* („zadek“) a *nałepka* s frází *jechać na łebka* - „svézt se na černo“.

Česká *láska* je polská *milość* a polská *łaska* je česká *milost*. Slovo *łaska* však znamená „hůl“ a z toho můj kolega - Polák - vyvodil, že argotové „*łaska*“ (obdoba českého „buchtá“ o dívce - není to náhodou i rozdíl v estetice?) má český původ. Zní to přesvědčivě, ale vzhledem k chronologii jazykových změn to není možné. Další hypotéza, totiž že polské argotové „*łaska*“ souvisí s kdysi velmi populární písničkou H. Vondráčkové a J. Korna „*Láska nebeská*“, byla zas příliš jednoduchá. Napadlo nás také, zda nemá česká *holka* něco společného se staropolským výrazem *gółka*? Vzpomněli jsme si však, že v dávném Polsku prý děti dostávaly výprask „na gólkę“, tzn. na holou, a tak jsme upustili i od tohoto vysvětlení.

Občas se stává, že jsou v programu České televize publikovaném v populárním polském deníku *Gazeta Wyborcza* opomenuta diakritická znaménka. Například název filmu „*Adéla ještě nevečeřela*“ byl napsán jako „*Adela jeste nevecerela*“. Zatímco v mluveném projevu by ho Poláci pravděpodobně pochopili správně, uvedená grafická podoba působila velmi exoticky. Táž *Gazeta Wyborcza* se také někdy snaží tituly českých pořadů přeložit - a „*naletí*“ právě na „*zrádná slova*“: kdysi tam stálo, že bude uvedena „*Sprzedana niewiasta*“ (staropolské *niewiasta* je „žena“, mělo být „*Sprzedana narzeczona*“), pak „*Śliczna Julia*“ (místo *Slečny Julie*, polsky „*Panna Julia*“) a několikrát se opakoval titul *Nasza czeska powaga* (tedy *Naše česká povaha*), což znamená „Naše česká serióznost“.

Problém „zrádných slov“ zahrnuje také případy (někdy i mnohonásobného) zesílení expresivního příznaku, které je způsobeno podobností s jinými slovy v mateřském jazyce adresáta. Typickým příkladem jsou slova sranda, srandovní, srandista, která Polákům znějí téměř obscénně. Podobně třeba *parchant* (polština *parch* - „prašivina“ či *zastarale* „židák“) nebo *chamtivec* (v polštině je živé *cham* jako velmi hanlivé „sprosták“). Opačným směrem se násobí expresivita českých výrazů majících přípony, jež jsou podobné polským příponám pro diminutiva:

kupř. české *ručička* sémanticky odpovídá polskému *rączka* („ručka“), pro Poláka však zní jako *rączeczka* a diminutivní příznaček se tedy výrazně zesiluje. To je asi také pramen polských vtipů o češtině, např. že *parasol* („deštník“) se česky řekne *šmatička na patičku* („hadříček na kolíčku“).

Zofia Tarajło-Lipowska, Wrocław

Znáte pana Kaplaná?

Do čísla časopisu, které je věnováno „češtině a cizím jazykům“, pana Kaplana nemůžeme nepozvat. Ovšemže toho, který se jakožto cizinec učí česky - tak jak ho k tomu taktně přiměli nejprve P. Eisner a potom A. Přidal.

Původně totiž proslulý pan Kaplan studoval v Americe angličtinu, a to v jedné večerní jazykové škole pro přistěhovalce z různých jazykových prostředí. Tak ho stvořil (stejně jako jeho profesora pana Parkhilli a četné spolužáky - Rusy, Němce, Francouze, ale třeba i Japonce nebo Brazilce) americký spisovatel Leo Rosten. Kniha o panu Kaplanovi spatřila světlo světa v roce 1937 a vzbudila velký ohlas. Její autor v ní totiž ukázal nový zdroj humoru - a protože „smáti se je lépe věděti“, tedy i nový zdroj pohledů na skutečnost, resp. na jazyk: všechny kapitoly této knihy se odehrávají nikoli (jen) ve fádní místnosti jedné třídy, při vyučování, ale v úžasném světě (cizího) jazyka, nekonečně složitém a jen pozvolna a mnohdy s útrapami objevovaném.

Tyto „útrapy“ však provázejí nejen cizince snažící se proniknout do angličtiny, ale v trochu jiném nasvícení i druhou stranu: jejich učitele - pro něhož je angličtina jazykem mateřským. Všechna ta nedorozumění, chyby, bezděčné záměny slov podobných, výslovnostní potíže (i nezdolnou jazykovou tvorivost a komunikační aktivitu pana Kaplana) musí uvádět na pravou míru - a novou látkou způsobovat bezděčně (až existenciální) problémy další a další... Ovšem: „Problém Hymana Kaplana není, zda být či nebýt, ale zda *být* či *být*, případně *byt*,“ jak napsal A. Přidal.

Jakkoli by se mohlo zdát absurdní chtít přeložit knihu tohoto typu do jiného jazyka, máme v češtině dokonce dvě (a to kongenální) variace na kaplanovské téma, obě velmi oblíbené a několikrát vydané. Nejprve „pozval pana Kaplana do Čech“ P. Eisner (Pan Kaplan má třídu rád, 1946) a o čtyřicet let později ještě

A. Přidal (Pan Kaplan má stále třídu rád, 1987); právě z Přidalovy knihy pocházejí ukázky, které jsme vybrali pro toto číslo našeho časopisu.

„Náš“ pan Kaplan (a jeho spolužáci) se tedy v české knížce klopotně učí česky, „náš“ svědomitý až neurotický profesor Parkhill je češtinář - a jejich společnou těžkostí je například „háčkované r“, o neuvěřitelném množství českých slovesných tvarů nemluvě. Všelijakých problémů, chyb a drobných nedorozumění a neporozumění je tu ovšem tolik, že to vydá na desítky vyučovacích hodin a stovky stránek. Schválně - pojďte aspoň pákrát nakouknou do třídy.

Irena Vaňková

Pan Kaplan má stále třídu rád (I)

Ne, nedalo se říci, že by pan Kaplan dělal pokroky. Když měl uvést opak přídavného jména nový, opáčil: „Splešiho trha.“ Když měl utvořit větu se slovem strašný, (které vyučující nanejvýš pečlivě vyslovil), odvětil: „U brány stojí strašný a má vlevolver.“

A při procvičování místních jmen, poté, co jiní žáci suše odříkali příklady (Hlavní třída, Portoriko, San „Františko“), oznámil hlasem prosáklým hrđostí: „Ottawa!“

„Výborně!“ řekl spokojeně pan profesor, ba dokonce (to pro jistotu) napsal na tabuli: OTTAWA. A byl by ještě spokojenější, kdyby pan Kaplan, podnícen svým úspěchem, nedodal: „Je na to meno bázeň.“

„Proč bázeň, pane Kaplane?“

„Vlastně ne bázeň, pamprésor. Jen máloulinká báznička:
Sají seká Ottawu,
liška pochraouje,
komár na fús nakládá,
muška vyšlapuje.“

Představa kanadské metropole protínané zaječí kosou a liščím chrápáním pronásledovala profesora Parkhillu ještě po půlnoci, když sebou v posteli zmítl z boku na bok, jako by ležel na strništi.

Při debatě o článku profesor Parkhill vyrozuměl, že paní Yanoffské není jasné, co farmárky dělají, když dávají kvočny do posady; domnívala se, že jde o tiskovou chybu a že místo „do posady“ mělo být v čítance vytiskeno „do pozadí“.

Otočil se tedy k tabuli a velkými písmeny na ni napsal DO POSADY. „Nuže, třído,“ usmál se. „Setkal se někdo s tímto výrazem?“

Do vzdachu vzlétla ruka pana Kaplana.

„Ano?“

„Já jsem čet, že zlej kapitán tlouknul do posády.“

Pedagogův úsměv pohasl. „Myslite - posádku?“

„Po zádku?“ zarazil se pan Kaplan. „Po zádku né.“

„Tak po čem?“ zachechtal se pan Bloom.

„Řekl jsem possádku!“ zasyčel profesor Parkhill. „Znovu ten významotvorný rozdíl mezi s a z! Procvičíme si jej na slovech, která dobré znáte - do sadu a dozadu. Kdo je umí správně použít?“

A zatímco se třídou ozývaly příklady jako „Farmárka šla pro jablka do sadu“ nebo „Sedla si v sále až dozadu,“ pan Kaplan urputně přemyšlel, jak si napravit reputaci.

„Sím, pamprésor,“ přihlásil se posléze. „Taky může bejt, že farmáška de dosadu dopšedu.“

„To sotva,“ ohradil se vyučující. „Bud' jedním směrem, nebo druhým. Tak, nebo tak.“

„No právě! Ták nebo ták!“ prisvědčil nedočkavě pan Kaplan. „Bud' má sad jablíčka vzadu, a farmáška de do sadu dozadu. Nebo sou jablíčka vepšedu, a ona de do sadu dopšedu.“

Rozhlédl se v očekávání ohlušujícího potlesku.

Profesor Parkhill se pokusil získat čas. „Ehm ... třído, vratme se k větě „Farmárky dávají kvočny do pozadí“. Chci říci do posady...“

Z Letní školy

Skupinu mírně pokročilých německých studentů zaujalo tvoření slov v češtině. Svůj zájem odůvodňovali takto: Jak známo, čeština dává přednost odvozování před skládáním; tedy když poznám, co je kořen slova, a když budu znát významy jednotlivých předpon a přípon, budu lépe rozumět. Jak jednoduché!

A skutečně, řada z nich správně odhadla, co je to *kominík*, *varič* nebo *šatník*, naučila se rozlišovat i významy sloves jako *odstoupit*, *vystoupit*, *nastoupit*,

prestoupit, popostoupit si, dostoupit, sestoupit, poodstoupit si, rozestoupit se, ... a s nebývalým zápalem se pustila i do tvoření přídavných jmen přivlastňovacích. Při opakování jejich celkem obtížného skloňování byla ve cvičení zařazena i věta: *Turisté zamířili do (Chotkovy sady)*. Vzbuďila rozpaky. Najednou nikdo nevěděl, jak bude znít správný tvar. Vysvětlila jsem, kdo to byl hrabě Chotek, ale stále nic. Zeptala jsem se, zda znají sloveso *zamířit*. Znali. A tak zbyl pouze výraz *sad / sady*. Na moji otázku, co to slovo znamená, všichni rozpačitě mlčeli. Teprve po chvíli si několik z nich začalo ukazovat na zadní část těla. Přece: na co jiného se můžeme posadit než na **sad!**

Nezbývalo nic jiného než vysvětlit, že uvedená věta neznamená, že by turisté zamířili hraběti Chotkovi do..., nýbrž že šli parkem na Hrad. Ale bohužel, zájem o slovotvorbu tím byl značně zchlazen.

HŠ

Česky s Jirkou Haléřem

Je spousta možností, jak se (na)učit cizí jazyk. A spousta výukových metod. Existuje o tom (tak jako o všem) celá věda. SECOND LANGUAGE ACQUISITION, říkají jí třeba na amerických univerzitách. Proti teoriím a metodologiím ovšem existují případy individuální, jedinečné a výlučné - o nichž se z učených knih dovíme pochopitelně málokdy.

Existuje například na světě jeden člověk, který se učí česky tak, že pročítaje německo-český a česko-německý slovník hledá a hledá, kombinuje, přemýslí - a píše české básničky.

Jmenuje se Jörn Heller. Němec. V době, kdy jsem se s ním seznámila, mu bylo asi pětadvacet let. Vystudoval germanistiku a theologii, snad i hudební vědu a živil se psaním recenzí na opery a koncerty klasické hudby v jedných heidelberských novinách. *Já miluju Smetanu*, říkal často v různých variantách. A prý právě kvůli Smetanovi začal s češtinou.

Poznala jsem ho jako lektorka na Letní škole v roce 1997, v kursu konverzace pro mírně pokročilé. Tehdy se učil česky necelé dva roky. Od začátku mě udivoval, například tím, jak intenzivně ve volném čase procházel pražskými

antikvariáty. Na výuku pak přinášel své úlovky - díla českých klasiků devatenáctého století, zejména Jana Nerudy, a staré práce muzikologické. Vše jen tak ze zájmu, z fascinace starými knižními vazbami, zažlutlým papírem - a z fascinace tím, co mu jako „mírně pokročilému“ skládala dohromady ta česká slova, co byla uvnitř. (Opravdu se je pokoušel číst - a jeho slovní zásoba se pak z hlediska současné mluvené češtiny stávala přinejmenším zajímavou.)

Později Jörn prozradil, že píše české básničky, a postupně mi je začal nosit. (Byly podepsány pseudonymem Jirka Halér.) Prosil, abych mu v nich opravovala chyby. Vyhověla jsem, ač jsem dodnes v rozpacích, zda to tak úplně jde a co je to vlastně chyba.

Přečtěte si i vy něco z české dílny Jirky Haléře. S otištěním básní v našem časopise Jörn souhlasil, dokonce byl tímto návrhem docela potěšen. Snad se tedy potěší i čtenáři.

Schválně, nechcete to zkusit taky - a (na)učit se nějakému jazyku podobně?

Irena Vaňková

Konec můsli tycíncín

U pátem patnácti automatu
stala můsli tycínska,
chvějící se, v první řadě.
Přišla svoje hodiny.

Mslyšla tu peníz pondat,
vzdychala si: „Nu, je čas!“,
skočila pohl smutně dolů,
zlámalala si dole voz.

18. 8. 1997

dolnáho množství slib - vývoj sva. Ještě jiné dne mluviv své přítelestky
o svém zájmu o některou ženu a žádaly jí, aby se když se bude odcházet
z místnosti vydala s jinou ženou, aby mohla slyšet, že se s ní nejdává.

Andulka a svůj manžel

Andulka je namáhavá,
mluví, tlacič celý den,
oddává se svému choti
často, až je unaven.

Kodně mluví o počasi,
jako to bude pozitří,
většinou vřak o svém řatstvu,
jak jí řasy zkušeji.

Jména svého tlaciči
je vždycky nedůležité,
svůj manžel vřak, ten mohý,
ji přece - proto miluje.

14. 8. 1997

Pan Kaplan má stále třídu rád (II)

Profesor Parkhill často žasl, jaké následky mělo, když některý žák
nerespektoval jemný, leč zásadní rozdíl mezi úžinovým hrtanovým a úžinovým
zadopatrovým ch. (...) Ti, v jejichž materštině se h nevyškytovalo, se této hlásce
učili tak usilovně, že se jí málem zalykali, ale výsledek býval přinejmenším
sporný. Řekla-li slečna Tarnovská „já nesnáším chlad“, nebylo jisté, zda chce
vyjádřit svůj odpor k hladu, anebo antipatie k lidem, kteří - jak specifikovala
později - „mají studené šumáky“. Vzhledem k její slabosti pro mužné citeme
bylo právě tak nejednoznačné, když zavzpomínala na jednoho barona, který
měl „velkou chut“; záhy však vyšlo najevo, že se ve volbě hlasky zmýlila, protože
řečený obdivovatel byl majitelem hutí.

Pokud šlo o žáky z karibských ostrovů a Brazílie, říkal o nich, že svým
novým jazykem ani tak nemluví, jako zpívají. Jejich věty mívaly neuvěřitelně
melodickou intonaci: „Dúdo opcho dú proka vú.“ Pro ucho byly tyto kouzelné
kadence lahvíkou, do systému dorozumívání však vnášely vážné poruchy.

Záci z latinskoamerické oblasti říkali bitr místo vítr a žen místo jen. Vypadalo
to, že paní Rodriguezová (nebo pan Perez) se nikdy nenaučí vyslovovat jižní
jinak než jako žížní.

Jeden novousedlík z Venezuely kdysi uchvátil třídu vypravováním o ja-
snovidkyni, od níž si dal hádat z ruky na palubě mořského parníku, a nakonec
pravil: „Nikdo neměl tužení, se kere sisi sémě je táto tázemná siganga.“

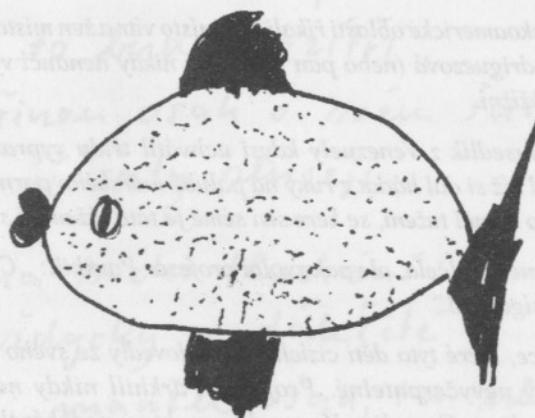
Třída ohromeně mlčela, ale pak zvolal profesor Parkhill: „Cikánka! To jste
chtěl říct, ne siganga!“

Ano, variace, které tyto děti cizích kultur dovedly ze svého nového jazyka
vyloudit, byly nevyčerpateľné. Profesor Parkhill nikdy nezapomene na
Holandčana jménem Cornelius Hoogenhagen, který nedokázal vyslovit název
svého bydliště jinak než jako „Manhadán“ a stejně neústupně tvrdil, že
o cestující v letadlech se starají „ledušky“. Ani s vynaložením veškerého
pedagogického důmyslu nebylo možné odlákat pana Hoogenhagena od jeho
oblibeného, ba posvátného d. Jako klíště se držel zemské „díže“, a oznamovací
věty byl ochoten zakončit jen „dečkou“ nebo „dvojdečkou“.

(...)

V jiné třídě se musel utkat se slečnou Antoinettou Duvrierovou, která div

nezešlela, když se snažila vyslovit jiné r než chrčivé francouzské. Nakonec se rozhodla překonat tuto bariéru tak, že se každému r vyhýbala. Marně jí profesor Parkhill vysvětloval, že bučet není totéž co bručet. Trvala na svém, že věta „Ve Fancii je mnoho hadů“ je zcela jednoznačná pro každého, „kdo má Fancii ád“, neboť jen zavilí nepřátele by této staroslavné zemi přáli množství odporných plazů, a nikoli krásných hradů. S nepřáteli vlasti je ovšem - jak dodala „těžká páce“. Profesor Parkhill se jí pokoušel dokázat, že jsou věty, které její úhybná výslovnost promění v nesrozumitelnou změť, jako například „Rojí se rorýsi“. Antoinette Duvrierová však obratem zašveholila „ó-i-sé ó-i-sí“ a tvrdila, že větě dokonale rozumí. Snaživý pedagog se tedy v nejlepším úmyslu uchýlil ke lsti a zeptal se jí, zda by rozuměla slovům „ebaboa“ nebo „domedá“. Francouzka zesinala a celý týden pak nepřišla do školy.

RECENZE A ZPRÁVY

Osvojování psaní v nových souvislostech (Nezatracujme dětské čmárání)

Útlá publikace slovenského týmu pedagogů a psychologů *Komunikácia pisanou rečou* (Ed. Z. Kolláriková. Pedagogická fakulta UK, Bratislava 1998, 87 s.) může vyvolat znepokojení v řadách didaktiků psaní, kteří jednoznačně spojují počátky této dovednosti s nácvikem korektních tvarů písmen, s jejichž systematickým osvojováním se tradičně začíná v prvním ročníku základní školy formou opisování a přecvičování, tedy mechanickými metodami rozvíjejícími grafomotoriku. Naopak potěšením budou slovenské příspěvky pro ty, kteří psaní pojímají jako smysluplný tvorivý proces, v němž od počátku, který se v tomto pojetí posouvá ze základní školy do předškolního období, dítě formuluje a vyjadřuje významy. V tomto pojetí je psaní činností, kterou dítě provádí ze své vlastní bytostné potřeby, protože uspokojuje jeho potřebu exprese a komunikace. Následujících několik myšlenek z dílny slovenských odborníků na problematiku počátečního psaní adresujeme oběma potenciálním skupinám čtenářů: těm prvním - znepokojeným, aby se trpělivě zastavili nad ranými dětskými čmáranicemi a začali přemýšlet, jak těchto spontánních kreativních projevů lze využít k formálnímu zdokonalování až do podoby korektního písma, těm druhým - souznějícím, aby rozšířili své stávající poznání ontogeneze dětského psaní o nové inspirační zdroje.

Z. Kolláriková, autorka úvodního slova sborníku a současně vedoucí projektu Vývoj a možnosti rozvíjení komunikace psanou řečí u dětí v předškolním a mladším školním věku, akcentuje nutnost zkoumat dětské strategie naivního psaní v předškolním období. Tuto ideu reflekují autoři všech šesti následujících příspěvků, jejichž dalším pojítkem je úsilí o zachycení kognitivních kompetencí dětí a jejich projevů v psaní.

Příspěvek B. Pupaly lze chápát jako programovou výzvu k překročení tradiční hranice didaktiky psaní směrem ke kognitivní psychologii. Pod vlivem Vygotského vyčleňuje psanou řeč jako „svébytný kognitivní systém, jehož

osvojení mění funkční vztahy strukturních prvků myšlení“ (s. 11). Důsledkem tohoto zjištění je nemožnost redukovat didaktiku psaní na schopnost graficky zachytit zvukovou stránku mluvené řeči, což musí vést k rozbití představy o podřazené pozici psaní vůči mluvení. Že se jedná o dvě realizační formy jazyka, to již lingvistika prokázala, zatímco v didaktice psaní tento poznatek dosud pevně nezakořenil. Nejvýrazněji vystupuje do popředí rozdíl psaní a mluvení při vytváření textu. Psaní text jednak fixuje, ale je i procesem jeho vytváření. Tento proces tvorby činí psaný text nezávislý na mluvené podobě. Pupalovy závěry se staly východiskem příspěvků dalších.

Konkrétní didaktické aplikace sleduje O. Zápotočná, když zdůrazňuje potřebu pojímat psaný text v prvé řadě jako sdělení - komunikát, teprve sekundárně jako formální lingvistický kód. Vyzdvihuje tedy obsah na úkor formy, což ve školním prostředí znamená dát přednost vyjádření vlastních zážitků dítěte nad zručností a úhledností písma. O. Zápotočná formuluje tezi o síle autorství, která podtrhuje význam autorské exprese, kdy pisatel je s textem spjat niternými zážitky, což se následně promítá do postoje k textům vůbec, do přirozené schopnosti anticipace významu, která je velmi důležitá při čtení, s nímž je psaní těsně propojeno. Autorka připomíná neprávem opomíjenou Kožíškovou genetickou metodu čtení, jejíž autor již téměř před devadesáti lety propagoval nutnost sledování přirozené vývojové linie při pronikání dítěte do psané kultury. Tato metoda podtrhuje význam kresby a tištěného hůlkového písma - prvních dětských grafických zápisů. Z těch by měl učitel vycházet a postupně je doplňovat a rozšiřovat.

M. Harnušková ve svém příspěvku Psaná řeč mimořádně nadaných dětí a podpora jejího rozvoje ve výchovně vzdělávacím procesu podtrhuje opět význam obsahové stránky psaní a toleranci vůči formálním nedokonalostem, neboť jedině takový přístup umožňuje rozvinout nadstandardní verbální a intelektové schopnosti nadaných dětí. Výzkumy totiž potvrdily, že formální stránka grafického projevu nadaných dětí nevykazuje žádné odlišnosti od dětí průměrných.

B. Pupala a L. Osuská se ve svém příspěvku Pojmové mapování jako prostředek rozvoje počátků gramotnosti opírají hlavně o americkou didaktickou tradici, kde učební postupy a rozvoj poznání se chápou hlavně jako proces interakce mezi stávající žákovou kognitivní výbavou a novými podněty, které přicházejí z učebního prostředí. Organizačním prvkem takového učení jsou pojmové mapy - náčrty konceptuálního rámce konkrétní pojmové oblasti, které zachycují vztahy mezi jednotlivými pojmy. Metoda je velmi účinná, protože umožňuje žákovi zachytit kognitivní uspořádání příslušné tematické oblasti

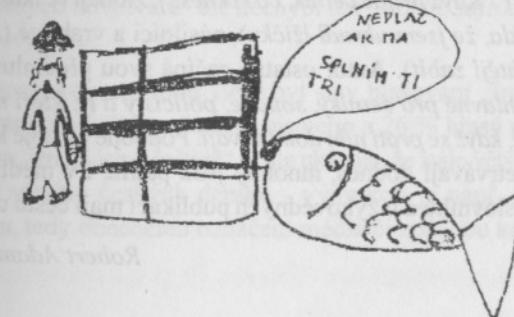
a sledovat vlastní proces učení. Tato metoda je využitelná i u předškolních dětí, kde psaná slova jsou nahrazena obrázky. V pozdější vývojové etapě jsou jednotlivé obrázkové položky doplnovány a nahrazovány slovy. Pojmové mapy výrazně přispívají k rozvoji pojmotvorných procesů a jsou stimulujícím prostředím pro rozvoj psané řeči.

Příspěvek S. Kikušové, který je nazván Rozvíjení gramotnosti dítěte předškolního věku, by mohl svým názvem budit podezření, že se autorka snaží řadu učebních činností vlastních základní škole podsunout předškolnímu zařízení. Ve skutečnosti působení mateřské školy nespatřuje ve výuce čtení a psaní, ale ve stimulování rozvoje jazykové kompetence přirozeným prostředím, v němž má dítě rozmanité možnosti styku s psaným jazykem.

Závěrečný příspěvek Žák a porozumění textu pochází z pera P. Gavory, předního odborníka na problematiku porozumění textu. Protože porozumění textu je základní podmínkou úspěšného učení, autor upozorňuje na dvě hlavní příčiny vedoucí k selhání porozumění. První spočívá v nevhodně sestaveném textu vzhledem ke skupině adresátů, druhá v nedostatečné kognitivní úrovni jednotlivce, která je výrazně nižší než předpokládaná úroveň zbývajících členů skupiny, jimž je text určen. Úkolem učitele je nejen správná diagnostika žákovova porozumění textu, ale i využívání postupů, které by porozumění zvyšovaly.

Publikaci doporučujeme všem, kteří svým aktivním působením ovlivňují rozvoj dětské gramotnosti, ale i těm, kteří se o danou problematiku zajímají na rovině teoretické. Nejradiji bychom však byli, kdyby do publikace nahlédli ti, kteří jsou dosud přesvědčeni o bezproblémovosti této tematiky.

Úplně nakonec kritická poznámka: publikace neprošla jazykovou korekturou, přitom by odstranění některých překlepů a pravopisných chyb bylo žádoucí. I když didaktika počátečního psaní může od těchto nedostatků odhlédnout, publikace s titulem Komunikace psanou řečí by si tuto „velkorysost“ měla odpustit. Tím by její přínos byl ještě přesvědčivější.

Jasna Šlédrová

Cikánsky snadno a rychle

se jmenovala sešitová učebnice autora Fr. Vymazala, kterou bez vročení (ale jistě ještě za Rakouska-Uherska) vydalo pražské nakladatelství Jindřich Bačkovský. Učebnice měla padesát stran a byla rozdělena do čtrnácti lekcí (úloh), skládajících se z gramatického výkladu, příkladových vět přeložených do češtiny (ty zároveň suplovaly slovník) a cvičení, většinou překladových. Některé lekce obsahovaly navíc Přídavek nebo Dodavek, vysvětlující opět nějaký mluvnický jev. První úloha se začíná didaktickou poznámkou: *Můžeme se učit dvojím spůsobem: Bud' čteme věty první úlohy nahlas tak dluho, až umíme nazpamět všecka slova a všecky věty. Podobně druhou úlohu a následující. Anebo čteme první den několik úloh za sebou, na příklad čtyry, druhý den opět a tak několik dní po sobě, až umíme tyto čtyry úlohy.* Celá učebnice je psána jediným typem písma, kromě oddílu Příklady (ty jsou uvedeny ve sloupcí) je text běžně členěn do odstavců.

U čtenářů se předpokládá znalost němčiny, nikoli však elementární teoretické jazykové vzdělání: autor vysvětuje např. pojem *podstatné jméno*, uvádí, že čeština má sedm pádů. V předmluvě velmi stručně informuje o tom, že romština patří mezi indoevropské jazyky a dělí se na více či méně odlišná nářečí zemská. Připomíná i vliv českého a německého lexika na slovní zásobu české romštiny.

Mimo stránku typografickou, didaktickou a odbornou se *Cikánsky snadno a rychle* liší od dnešních učebnic i výběrem příkladových vět, což je ovšem dáno odlišnou historickou a společenskou situací: *Kdo je největší pán na Moravě? - Je to císař. / Chceš mluvit s panem hrabětem?* Vedle běžných, vesměs krátkých a jednoduchých vět najdeme také pozoruhodné, až poetické: *Natreť si mě, kde komínský kříž stojí.* Největší rozdíl je ale v tom, jak se učebnice vyjadřuje o etniku, jehož jazykem se zabývá. Romové jsou v ní nepokrytě představováni jako špinaví (*Máte mnoho blech*) žebráci (*Děti, jděte žebrat, přicházejí cizí*), lháři (*Proč lžeš, děvče? / Když přijde četník, co řekneš?*), zloději (*Cikáni ukradli tučné prase / Ona řekla, že jsem ukradl lžíčku*), násilníci a vrahouvé (*Dal jsem mu nožem / Oni tě chtějí zabít*). Autor ostatně začíná svou předmluvu takto: *Tato knížka je psána hlavně pro četníky, soudce, policisty a ty, kteří mají činit s cikány, aby rozuměli, když se proti nim domlouvají.* Podobné postoje k Romům v naší společnosti přetrávají dodnes, mnohdy jsou patrné i v médiích, ale - naštěstí - do učebnic, slovníků a jazykovědných publikací mají cestu uzavřenu.

Robert Adam

O češtině na I(i?)nternetu

O tom, že si uživatelé počítačů (laici i profesionálové) s jazykem nejen hrají, ale že se - alespoň někteří - nad naší materštinou a její úrovni i docela vážně zamýšlejí, se můžeme přesvědčit například na webových stránkách „o češtině (nejen) na internetu“ [/www.cestina.cz/](http://www.cestina.cz/). Kromě informací o kódování češtiny a problémech s tím spojených (autoři stránek prominou tuto laickou a jistě zjednodušující formulaci) zde nalezneme například Společenský katechismus českého Internetu (je uveden citátem z klasika, Gutha-Jarkovského) a také jakousi laickou „jazykovou poradnu“.

Její autor Ondřej Bojar ji nazval Pravopis a krasomluva a hned na začátek umístil odkaz k „opravdové“ Jazykové poradně ÚJČ AV ČR. Jak sám uvádí, věnuje se tu maličkostem, které ho (jako perfekcionistu) pobuřují. Oněmi „maličkostmi“ jsou chyby, s nimiž se nejen na webových stránkách opakovaně setkává. Ke každému jazykovému jevu, který uvádí, připojuje krátký a srozumitelný komentář. Malá ukázka:

„... pro internet je standardartem ISO-8859-2

Bez ohledu, jestli s tím tvrzením souhlasíte (vizte proč si to myslím já), musím konstatovat, že je špatné.

(ta) standarta je vlajka

(ten) standard je to, co mnoho lidí chce říct

(ten) standart ve slovní zásobě neexistuje.“

Tvůrci stránek o češtině i ti, kteří přispívají svými postřehy a názory do Diskuse pod čarou, se zabývají především problémy s tvaroslovím a pravopisem. (A je třeba ocenit, že jen málokdy se ve svých výkladech dopustí drobné ne-přesnosti.) Zcela stranou jejich zájmu však nezůstává ani slovní zásoba - a tak se třeba pokouší nalézt vhodný český ekvivalent anglického web site. Prozatím jednoznačně vedou webové stránky / stránky a webové sídlo, mezi návrhy „použitelných novotvarů“ ale nechybí ani webřín, sajt(ka), pavučinové sídlo či pavučinový uzlik.

À propos, koncem roku 1999 byl stav hlasování „Internet versus internet“ 74 % hlasů pro velké počáteční písmeno a 26 % hlasů pro počáteční písmeno malé. I na „stránkách o češtině“ se ale ukazuje, že stále větší počet uživatelů (a také redakce většiny českých deníků - výjimkou je např. Metro) dává přednost internetu, tedy obecnému označení média či způsobu komunikace.

Šrámkova Sobotka: byla (1999) - a zase bude (2000)!

Vždy v prvním červencovém týdnu (zrovna když všechno kvete a dozrávají třešně) se v Sobotce koná festival věnovaný literatuře a kultuře vůbec, zejména ovšem poezii a recitaci. Mezi těmi, kdo Šrámkovu Sobotku znají z vlastní zkušenosti i z doslechu, je tato akce proslulá svou neopakovatelnou atmosférou, přátelskou pohodou i tvůrčí inspirací. Má své tradice, rituály, osobnosti - a geniус loci to všechno ještě umocňuje. (A pořadatelé se starají.)

Ta poslední Šrámkova Sobotka byla už čtyřicátá třetí v pořadí a její ústřední téma znělo Hudebnost jazyka. Téma pokaždé určuje zaměření dopoledních přednášek i většiny odpoledních a večerních pořadů. A ještě něco - k ústřednímu tématu se mají vázat tzv. „povinné“ texty, které si vybírají k interpretaci na Sobotce studenti-recitátoři.

Pro studenty (zejména bohemisty) je totiž Šrámkova Sobotka spjata přede vším s recitací. Koná se tu každoročně dílna uměleckého přednesu s přehlídkou recitátorů filozofických a pedagogických fakult, kde mají studenti po celý týden možnost pracovat na svých textech s kvalifikovanými lektory: loni to byli Hana Kofránková, Libor Vacek, Pavel Chalupa, Ema Zámečníková a Aleš Vrzák. Nejzdařilejší výkony jsou pak vybrány do závěrečného večerního programu.

V létě 1999 si tedy studenti kromě volného textu vybírali ještě druhý text spjatý s tématem Hudebnost jazyka - a ke skutečným lahůdkám závěrečného večera pak patřily výsledky netradiční dílny, již vedl hudebník Jiří Šlupka, Svérák. Studenti s jeho pomocí vybrané texty zhudebňovali a interpretovali, zpívala se tu eskymácká lidová poezie i Milá sedmi loupežníků, Langston Hughes i vlastní tvorba. Když už jsme u vrcholu soboteckého recitáorského snažení (tak onen večer opravdu chápou jak studenti, tak organizátoři i publikum) - byl to opravdový zážitek. Studentské výkony, které se „vyloupily“ z týdenní práce s lektory, byly zajímavé jak interpretačně, tak dramaturgicky - a různorodost textů vůbec nebyla celkovému dojmu (tj. dojmu provázaného celku) na překážku. I režie Hany Kofránkové dala vyniknout různosti osobnosti, které se klubou z recitujících studentů. Ten si zkrátka vybere Ginsberga, onen Mandelštama a tamten třeba Haška, ta Karafiátovy Broučky, a ta zase úryvek z Umberta Eca. Závěr večera tvořilo pozoruhodné scénické zpracování textu Friedricha Achleitnera Krásný klobouk nebo ošklivý klobouk (kdo tento text zná, divil by se jistě, co to z něj v dílně Emy Zámečníkové nakonec vzniklo).

Čas plyne - výše zmíněná Šrámkova Sobotka už je loňská, a ten letošní,

čtyřicátý čtvrtý ročník začíná klepat na dveře. Město Sobotka, Občanské sdružení Šrámkova Sobotka a Středisko městské kultury v Sobotce opět vyhlašují za odborné spolupráce ARTAMA, útvaru Informačního poradenského střediska pro místní kulturu v Praze, a s podporou Ministerstva kultury Dílnu uměleckého přednesu pro studenty filozofických a pedagogických fakult, konanou v rámci 44. Šrámkovy Sobotky od 1. do 8. července 2000. Tématem Slovo a paměť se letošní ročník obrací k memoárové literatuře, z ní by měli studenti volit jeden ze dvou textů přihlášených do dílny, k ní budou směřovat odborné přednášky i kulturní pořady.

Pokud Šrámkou Sobotku znáte, stačilo ji jenom několika slovy připomenout, pokud jste na ní nikdy nebyli, zkuste přijet aspoň na pár dní a udělat si vlastní obrázek. A chcete-li se jakožto student-recitátor (případně jako skupinka studentů s literárním pořadem) zúčastnit dílny uměleckého přednesu, rádi vám podáme bližší informace v Ústavu českého jazyka a teorie komunikace. Tak jako každý rok budeme i letos pořádat koncem března fakultní „předsobotecké“ setkání: tak tedy - vybírejte zatím texty a sledujte vývěsky. Čtyřicátá čtvrtá Šrámkova Sobotka se blíží.

Irena Vaňková

Spontánní tvář pražské bohemistiky aneb Co se také děje

Někdy na podzim roku 1998 se ve Slovanském semináři sešla necelá desítka studentů ČJL. Jen tolik lidí reagovalo na (již druhou) bohulibou výzvu k založení studentského bohemistického klubu, která visela na nástěnkách myslím několik týdnů. Žádný klub tehdy založen nebyl a ona desítka se nemohla tak úplně shodnout, čím byla hromadná neúčast zapříčiněna. Pinoží se všichni jen za povinnými body? Byly plakátky příliš malé? Odkládají všichni zájem o obor s oblečením kabátu?

Ne, nikoliv: po pěti a půl letech života jednooborovce tvrdím, že vcelku utěšeně roste nejen zájem o fakultu (což se naposledy odrazilo třeba v počtu

bohemistických kandidátů do Akademického senátu), ale i o rozličné činnosti spjaté jak s „naší“ odborností, tak s během obou kateder. Na následujících řádkách si některé z nich dovolím v hrubých obrysech charakterizovat. Nejdé nicméně o úplný výčet - zaměřil jsem se jen na to, co trvá či se periodicky opakuje, co má své stálejší jádro a je z něj nějak organizováno, co expanduje a chce spolupracovat se stále novými lidmi. (Také jsem se vtipně zaměřil na to, o čem se mi snadno sbíraly informace. A každý snad uzná, že šest je číslo dost vysoké a hezké na to, abych na něm přestal a déle po ničem nepátral.) Nebudu se tedy už dále zmiňovat například o brněnských výměnách, účastech na ostravských studentských vědeckých konferencích, Šrámkově Sobotce, o studentech v Německu, Norsku, Grónsku apod., ačkoliv i to vše si své zprávy a propírání v tisku také bezpochyby zaslhuje.

Ale nyní již k věci, a to abecedně.

„Grant“

Právě tak vágně je všemi zaangažovanými nazýván Stichův a Lindův projekt Komplexní filologický výzkum jazyka a literatury 17. a 18. století ve středoevropských souvislostech. Je v tom určitě i trocha oprávněného sebevědomí: tento grant je skutečně dost veliký na to, aby si alespoň v některých situacích osoboval to slovo jen pro sebe. Myslím tím velikost měřenou jak časem, tak množstvím aktivit či počtem zaangažovaných studentů.

Pracovně se vše točí kolem několika úkolů. Nejmasivnějším je asi soupis rukopisů z období mezi lety 1600 - 1800. V několikačlenných skupinách se jezdí do muzejních knihoven po celých Čechách a v nich se hledají, evidují a popisují kvanta rukopisů a starých tisků. Druhým počinem je příprava Rosova slovníku k vydání. Jiný tým, tentokrát přepisovačský, dokončil nedávno první verzi elektronické podoby tohoto textu. Dalším je tvorba bibliografie pro jazyk a literaturu středního období. Do databáze je - po vyhledání v literatuře - ukládána spousta údajů o textech vztahujících se ke slovesnosti 16. až počátku 19. století. To bychom měli třetí skupinu. Pro tento výčet poslední položkou je grantová knihovna - v „grantové“ učebně na katedře literatury se stále množí počet publikací vybíraných několika grantovými knihovnými. Nenechte se ovšem mylit: čtyři skupiny jsem načrtl, abych učinil zadost struktuře výčtu, ve skutečnosti se vše personálně úžasně prolíná.

Pak tu máme činnosti takříkajíc přidružené: volitelné semináře (vedené J. Lindou, který také vše s témař nadlidským nasazením koordinuje, a A. Stichem),

občasné vysílání studentů do ciziny, návštěvy nebo i organizování konferencí a zejména různá zaškolování, porady a občasná soustředění účastníků, a to ve formě různě rozsáhlých setkání nejen na fakultě, ale i na místech romantičtějších (možná jste slyšeli o Domaslavi, Zlenicích či Žinkovech). A paralelně s tím jako třešničky na dortu hospody, výlety, vikendy, chaty...

Jak jsem výše uvedl, na grantu se podílí vysoký počet lidí. Práce je však pořád dost, a tak je grant trvale otevřen a často přijímá nové zájemce. Cest je dost: od účasti na seminářích přes reakci na náborový inzerát až po prosté oslovení třeba někoho ze studentů, o kterém „to“ víte.

Musica cameralis bohemistica

Péčí prof. Uličného vzniklo na bohemistice původní hudební a pěvecké těleso. Jsem v hudbě naprostý diletant, ale vědomí, že odlesk budoucích úspěchů a slávy této kapely padne vlastně tak trochu i na mě, mě zkrátka hřeje. Ale teď fakt: Musica cameralis bohemistica byla založena na podzim 1998 a v současné době disponuje následující nástrojovou silou: housle (více kusů), viola, klavír, trumpetá, klarinet, basa, flétna (řazeno jak mi přišlo pod ruku) a v jednu chvíli až dvanáctičlenným sborem - což vzhledem k opakoványm náborovým výzvám doufejme není konečné číslo. Zkoušky se odehrávají ve skromných poměrech místnosti 19 a byly dosud zúročeny při vítání jara a na bohemistických vánočních besídках (jež byly však jako „zpívání koled“ uváděny již dříve) a literárních čteních. Zlomme smyčce!

Rakováři

Mezi studenty jsou kupodivu i tací, které odborné studie (většinou o syntaxi a v angličtině) dokáží zaujmout natolik, že si sami vyhledávají další a další a scházejí se pak jen proto, aby si o nich povídali. To jsou Rakováři, velmi volné sdružení studentů se zájmem o moderní lingvistiku, pojmenované podle rakvárny staročeského slovníku ÚJČ AV ČR, místo, kde se právě kdysi odehrávaly přijímací rituály Žednářské lože - a to samozřejmě nad otevřenou rakví.

Rakováři se ustavili v listopadu 1998 a od té doby měli několik desítek setkání, většinou v týdenních intervalech. Původně se schůzky uskutečňovaly v soukromých bytech, později díky vstřícnosti dr. Nejedlého mezi zdmi zmíněného staročeského slovníku (nicméně byty, podobně jako občas hospody, stále notně vypomáhají). Původně se mluvilo na každém setkání o něčem jiném, později však kaleidoskopickost vystřídala snaha držet pevnější linii a zvládnout třeba celou knihu. Původně se scházeli v neděli, později ve čtvrtek, někdy ovšem také dosti nepravidelně. Původně to byli bohemisté, později se přidal (a ještě

později zase odpoutal) třeba také fonetik-lingvista, čvuťák a jiní. Původně celkem úzkostlivě dbali na dodržování programu, později se jaksi uvolnili a někdy jen tak tlachají, byť třeba o věcech s lingvistikou spjatých: o zahraničních stipendiích, letních školách a konferencích, o lingvistických webových stránkách, o tom, co kde vychází apod. Původně uvažovali, že by za čestné členy přijali některé z pedagogů a občas je přizvali k diskusím, zatím ale zůstali z různých důvodů sdružením čistě studentským.

Nyní se rakvářů schází kolem pěti (maximální návštěvnost byla ovšem celých devět lidí!), nikdo z nich však tento počet nepovažuje za uzavřený. Pokud má někdo podobné spády jako oni a neodradi ho zdánlivá nekrofilnost pozvánky vyvěšované na nástěnce na chodbě ÚČJTK, bude srdečně vítán.

Staročeský slovník

Snad je to díky tomu, že se Staročeši přestěhovali blíže k fakultě, snad z jiných přičin, nicméně skutečností je, že se v posledních letech staročeský slovník stal jedním z center studentských bohemistických aktivit a podle mého názoru je prototypem dokonalé symbiózy studentů a vědců.

Vše začalo přijetím několika pomocných vědeckých sil již před několika lety: ti pomáhali tak, jako je to koneckonců běžné také třeba v oddělení onomastiky, Českém národním korpusu, na katedrách nebo i jinde. Důležitá změna se odehrála po přidělení jednoho z grantů: počet pomvědů se v několika vlnách vyhoupl asi na pětadvacet. A díky tomu, že starší pomvědi už jsou schopni vést ty mladší a že na to vše je vyčleněna i místo, vznikla specifická částečně samosprávná studentská struktura. A nedosti na tom: slovník vede své (volitelné) semináře, zprostředkovává „mladým“ cesty na konference (naposledy např. na Slovensko) vede nebo konzultuje seminární a diplomní práce, různými formami spolupracuje s výše popisovaným lingvoliterárním „grantem“ nebo laskavě poskytuje azyl Rakvářům.

A protože skenování, sepisování, revidování a podobné lahůdky jsou nekonečné, pokračuje vše veselé dále.

Turistický kroužek

Nejmladší bohemistickou (nicméně s publicitou i účasti přesahující dalece naše chodby) akcí je zatím turistický kroužek zrozený z potřeby několika lidí prostě se občas pořádně projít. V polovině prosince 1999 se osmihlavé skupině vyvedl výlet na Malý a Velký Blaník, v polovině ledna cesta přes Brdy do stržského Čapkova muzea, a to počtu účastníků už vyššímu než dvojnásobnému.

Organizátoři plánují držet měsíční periodicitu. A kdo ví - možná dojde i na běžky.

Žďárek

Ne zcela ojediněle se stává, že pář studentů nedostane na semináři z časových důvodů příležitost přednést připravený referát. Takovou situaci se na jaře 1998 na svém semináři o spisovnosti rozhodl prof. Uličný vyřešit zorganizováním tzv. vikendového výjezdového semináře, jinak workshopu. Tak byla založena tradice Žďárku.

Po prvním, „spisovnostním“, následovaly v této osadě u Hodkovic nad Mohelkou v několikačasných intervalech další: „komunikační“, „znakový“, „morphologický“ a už dva „formalizační“. Kouzlo této série neubírá ani fakt, že zatím poslední Žďárek se konal v Pasekách. Změna místa s sebou přinesla změnu koncepce, tj. spolupráci s „Grantem“ a práci v plénu i v sekcích.

Typický den je na Žďárku směsicí neorganizovaného vstávání během celého dopoledne, chaotických nákupů, trochy sportu, svépomocného vaření na rozličné úrovni, jednoho až dvou odkladů začátku odborné části, tak osmi hodin příspěvků a nadprůměrně zanícených diskusí - s přestávkami na sběr dřeva - završených ohněm, vuřty, vínem a zpěvem. Účastníky (obvykle v počtu kolem dvaceti až třiceti, ale jednou i kolem čtyřiceti) jsou studenti snad všech ročníků, a to jak staří žďárečtí harcovníci, tak vždy i nové tváře. Vstupenkou je totiž vedle včasného ohlášení tématu referátu (nikoliv nutně v rámci tématu zastřešujícího, vděčný je oddíl „varia“) jen vůle přijet. Systematicky jsou lákáni zahraniční studenti (je libo bohemistu z Bulharska, Litvy, Německa, Ruska, Itálie, Švýcarska?). Když se k tomu připočítá hostování některých členů obou kateder a příprava dvou sborníků, vychází snad mírný optimismus.

Takže tak.

Jan Táborský

Řešení „jazykových hádanek“, tajenka křížovky

Poznáte, o který jazyk se jedná? I., II., III.

V prvním případě (s. 6) šlo o katalánštinu, tedy románský jazyk, kterým v současnosti mluví přibližně osm až devět milionů lidí. Je úředním jazykem nejen v Katalánii a na Baleárských ostrovech, ale i v Andorrském knížectví. Katalánštinu však můžete zaslechnout také v části provincie Valencia, v pohraničních oblastech Aragónu, v okolí francouzského Perpignanu a dokonce i ve městě Alghero na severozápadě Sardinie.

Nalézt české ekvivalenty „slovíček“ z obrázku bylo jistě snadné. A že „dies de la setmana“ jsou dny v týdnu a „mesos de l'any“ měsice v roce, to snad ani nemusíme dodávat.

Na s. 9 jsou uvedeny dvě krátké ukázky esperanta: píseň „Tancuj, tancuj, vykrúcaj“ (do jazyka pana Zamenhofa ji přeložil Jiří Kořínek) a velmi jednoduchý text, jehož autor by si rád dopisoval s jiným esperantistou. Snaží se o navázání kontaktu, proto se stručně představuje: sděluje své jméno, věk, bydliště, povolání, přidává informaci o studující manželce a o dceři a zmiňuje se o svých zájmecích.

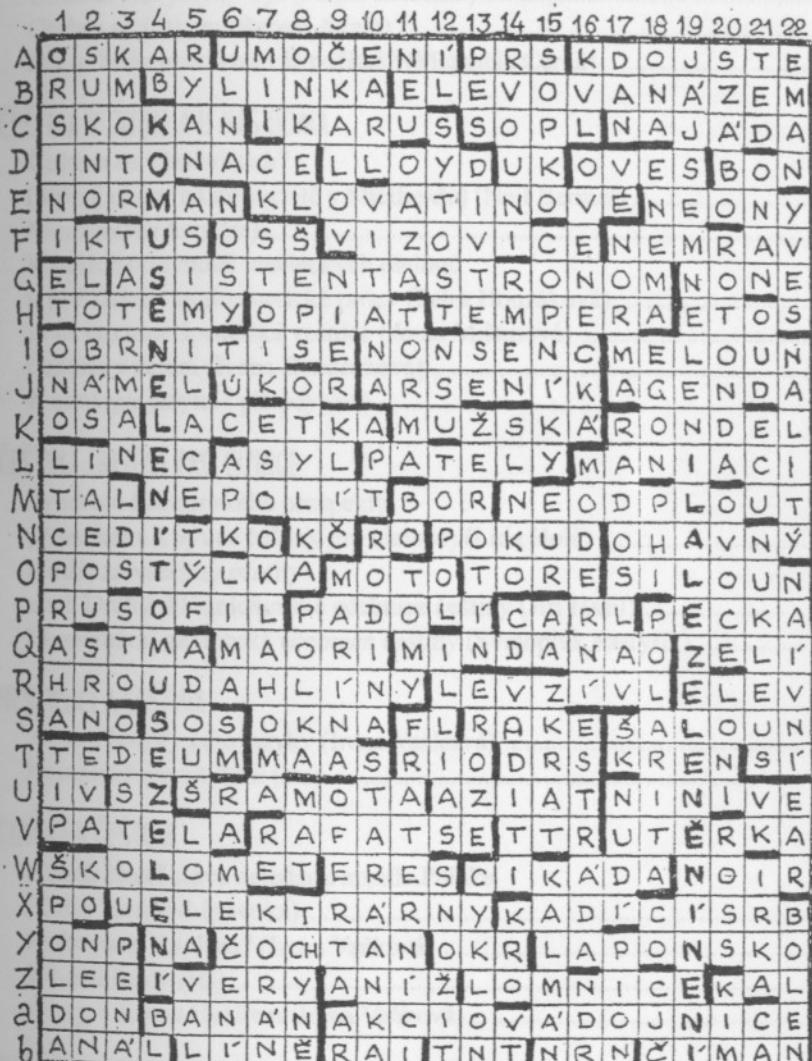
Salutas vin kore - srdečně zdravíme i my všechny čtenáře, kterým se podařilo naší jednoduchou „hádanku“ správně vyřešit.

V poslední z našich jazykových hádanek (s. 37) jsme využili ukázkou dvou dialeků. Jednalo se o úryvek z hanácké písni (do pláče se my nedáme, nejvýš někde potají) a o nářečí kopaničářské (Jano, miň ten keř!).

Tajenka křížovky (s. 16-17), kterou jsme převzali z Nizozemských listů, zní: Komu se nelení, tomu se zelení. Já jsem nelenil, ale zelenění není. (Na následující straně přetiskujeme celou vyluštěnou křížovku.)

Poznámka redakce

Číslo 3-4/1999 časopisu Čeština doma a ve světě bylo vydáno s podporou grantu GA ČR č. 405/98/K03.

Obsah

Obsah	
ČEŠTINA, ČEŠI A „DIVNÉ“ JAZYKY	
Čeština, cizí jazyky a já (Milan Hrdlička)	4
Glóbus se štítkem (Robert Adam)	7
Jak se bude jmenovat váš počítač? (Michaela Černá)	10
ČEŠTINA V CIZINĚ A U NÁS DOMA	
Čeština na vřesovištích?	
(Vývoj oboru na univerzitě v Sheffieldu) (Neil Bermel)	13
Nizozemské listy (ra)	15
K otázce mluvnosti uměleckých dialogů	
v překladech angloamerické prózy (Petr Honzáková).....	18
Je to pro mne španělská vesnice (Anna Mištinová)	20
Čeština v zeleni (Ivana Bozděchová)	25
K ekologii jazyka i přírody (ou)	28
ČEŠTINA (NEJEN) PRO CIZINCE	
Syndrom Kalininského prospektu	
(Poznámka k výuce češtiny pro cizince) (Lída Holá)	30
Pardál za všechny prachy	
aneb Druhý díl mnichovské učebnice češtiny (Jiří Hasil).....	33
Elementární záhřebská učebnice češtiny (Svatopluk Pastyřík)	36
NESLYŠÍCÍ A ČEŠTINA	
Nejsou jazyky jako jazyky (Irena Vaňková)	38
Nesamořejmost čtení (am)	40
CIZINCI A ČEŠTINA	
Kterak česká slova nejednou zmátlá Poláka	
(Zofia Tarajło-Lipowska)	42
Znáte pana Kaplana? (Irena Vaňková)	45
Z Letní školy (Hš)	47
Česky s Jirkou Haléřem (Irena Vaňková)	48
RECENZE A ZPRÁVY	
Osvojování psaní v nových souvislostech	
(Nezatracujme dětské čmáraní) (Jasna Šlédrová).....	53

Cikánsky snadno a rychle (Robert Adam).....	56
O češtině na I(i?)nternetu (dč)	57
Šrámkova Sobotka: byla (1999) - a zase bude (2000)! (Irena Vaříková).....	58
Spontánní tvář pražské bohemistiky aneb Co se také děje (Jan Táborský).....	59
 Řešení „jazykových hádanek“, tajenka křížovky	64
Poznámka redakce	64

 13	
12	
Něco omezeného (za)	
81	
a přesněji o tom, že všechno je všechno (Petr Horváth)	
50	
15	
Českina v tisku (Jan Bořek Horváth)	
22	
K složení (tisku i života) (an)	

ČESKINA (NEJEN) PRO ČESKÉ

20	
29	
Českou Kultúru počas svetového vojna	
14	
13	
Parody a všechny žertí	
20	
Hlavní roli v českopolském národníctví sehrála (Zdeněk Fiala)	

NESTYDÍ A ČESKINA

23	
04	
Mějte si s českou literaturou (Ivan Váňovský)	
16	
Měsíce v českém časopisu (mu)	

ČESKÝ A ČESKINA

24	
25	
26	
27	
28	
Český a česká literatura (Ivan Váňovský)	
29	
Klasické české slovo nejčastěji využíváno v muzeích Prahy	
30	
Záložky (Miroslav Šimek)	
31	
Slovko pro Kralupy (Ivan Váňovský)	
32	
Zlatník Žitava (H)	
33	
Česká a česká literatura (Ivan Váňovský)	

RIČENÍ A ŠLOVÁK

28	
Qvalování během výroby: sochařského	
30	
(Ne)existenciální obecné českosti (Ivan Šimáček)	